

T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**HATAY İLİ'NDE KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK YAPAN AİLELERİN
SOSYO-EKONOMİK YAPISI**

Ali Serden COŞKUN

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HATAY
EYLÜL - 2022**

T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HATAY İLİ'NDE KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK YAPAN AİLELERİN
SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Ali Serden COŞKUN
ORCID: 0000-0002-3913-7333

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof.Dr. Erdal DAĞISTAN
ORCID: 0000-0003-0987-9034

HATAY
EYLÜL - 2022

09/09/2022

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını ve tez üzerinde Yükseköğretim Kurulu tarafından hiçbir değişiklik yapılamayacağı için tezin bilgisayar ekranında görüntülendiğinde asıl nüsha ile aynı olması sorumluluğunun tarafıma ait olduğunu beyan ederim.

İmzası

Ali Serden COŞKUN

ÖZET

HATAY İLİ'NDE KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK YAPAN AİLELERİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Hatay Türkiye'nin önemli bir tarım bölgesidir. Bitkisel üretimin yanında hayvansal üretim ve özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliği bölge ekonomisine ve istihdamına katkı sağlamaktadır.

Hatay İli'nde küçükbaş hayvancılıkla uğraşan işletmelerin sosyal ve ekonomik durumları, küçükbaş hayvancılık faaliyetinde karşılaştıkları başlıca sorunlar ve bu sorunların giderilmesine yönelik çözüm önerilerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada, Hatay Bölgesi'nde faaliyet gösteren 53 adet işletme ile yüz-yüze görüşme yöntemiyle derlenen anket verileri kullanılmıştır. Anket sonuçları SPSS bilgisayar paket programı ile analiz edilmiştir. Veriler, 2021 yılını kapsamaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, incelenen işletmelerin aile birey sayısı ortalama 5,36'dır. Yetiştiricilerin %69.8'i ilkokul, %18,9'u ortaokul, %5.7'si okuma-yazma bilmeyenler, %3.8'si lise mezunu ve %1.8'u ise üniversite mezunudur. Yaş ortalaması 43,62 olup, ortalama deneyim süresi 22,28 yıldır. İşletmelerin erkek işgücü birimi (EİB) ortalaması 3,88'dir. Küçükbaş hayvan işletmelerinin ortalama arazi varlığı 121,72 da olup, sulu arazi 67,45 da kuru arazi 54,27 da olarak belirlenmiştir. Araştırmaya konu olan işletmelerin toplam arazi varlığının %21.1'i mülk, %52.5'i kiraya tutulan ve %26.4'ü ise ortağa tutulan arazidir. İncelenen işletmelerde hayvan başına düşen ortalama yem masrafı 460 TL olup, yem masraflarının %30.87'lik payı kaba yem ve %69.13'lük payı kesif yem masrafları almaktadır. İşletmelerin toplam hayvan sermayesi ortalama 1.700.046 TL olup, sermayenin %94.85'ini küçükbaş hayvan %5.15'ini büyükbaş hayvan sermayesinden oluşmaktadır. İşletmelerin hayvansal üretimden elde ettiği ortalama geliri 355.403 TL'dir. Gelirin %63.94'ü çiğ süttten, %13.19'u peynirden ve %4.87'si yoğurttan sağlanmaktadır.

2022, 68 sayfa

Anahtar Kelimeler: Küçükbaş hayvancılık, aile işletmesi, sosyo-ekonomi, hayvansal üretim, Hatay.

ABSTRACT

SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE of SMALL CATTLE BREEDING FAMILIES in HATAY PROVINCE

Hatay is an important agricultural region of Turkey. In addition to plant production, animal production and especially ovine breeding contribute to the economy and employment of the region.

In this research, which was carried out to determine the social and economic conditions of the small cattle breeding farmers in Hatay Province, the main problems they encounter in small cattle breeding activities and the solution proposals for the elimination of these problems, the survey data compiled by face-to-face interviews with 53 enterprises operating in the Hatay region used. The survey results were analyzed with the SPSS computer package program. The data covers the year 2021.

According to the results of the research, the average number of family members of the examined businesses is 5.36. 69.8% of the breeders are primary school, 18.9% are secondary school, 5.7% are illiterate, 3.8% are high school graduates and 1.8% are university graduates. The average age is 43.62 years and the average experience period is 22.28 years. The average male labor unit (EIB) of the farmers is 3.88. The average land size of small cattle farmers is 121.72 decares, and irrigated land is 67.45 decares and dry land is 54.27 decares. 21.1% of the total land assets of the farmers subject to the research is property, 52.5% is rented land and 26.4% is shared land. Average feed cost per animal in the examined enterprises is 460 TL, and 30.87% of feed costs are forage and 69.13% of concentrate feed costs. The total animal capital of the farmers is 1,700,046 TL on average, 94.85% of the capital is small cattle and 5.15% is cattle capital. The average income of the farmers from animal production is 355.403 TL. 63.94% of the income is from raw milk, 13.19% from cheese and 4.87% from yoghurt.

2022, 68 pages

Keywords: Small cattle breeding, family farming, socio-economics, animal husbandry, Hatay.

TEŞEKKÜR

Bu tezin oluŐmasında, yardımlarını esirgemeyen kıymetli danışman hocam Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Erdal DAĞISTAN'a değerli katkılarından dolayı çok teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Tez konusunun belirlenmesi ve çalıŐmaların takibinde profesyonel yaklaŐımları ve öngörüleri ile tez çalıŐmalarım sırasında tüm bölüm olanaklarından yararlanmamı sağlayan Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölüm Başkanlığına ve Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü çalıŐanlarına teşekkür ederim.

Eğitim alanı baŐta olmak üzere, hayatımın her aŐamasında maddi ve manevi her türlü desteklerini benden esirgemeyen, güvenen ve her zaman yanımda olan değerli annem, babam ve kardeŐlerime en içten minnet ve Őükranlarımı sunarım.

Tanıdığım ilk günden bu yana yüksek lisans dahil hayatımın tüm alanında moral ve motivasyonumu her zaman pozitif tutmamı sağlayan, koŐulsuz destek veren sevgili niŐanlım Merve COŞKUN'na sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TEŞEKKÜR.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÇİZELGELER DİZİNİ	VI
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
1. GİRİŞ.....	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	4
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	10
3.1. Materyal.....	10
3.2. Yöntem	10
4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA	13
4.1. Dünyada ve Türkiye’de Hayvancılığın Durumu	13
4.1.1. Dünya Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi	13
4.1.2. Dünya Türlerine Göre Büyükbaş Hayvan Sayıları ve Yıllara Göre Değişimi ..	14
4.1.3. Dünya Küçükbaş Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi	15
4.1.4. Dünya Türlerine Göre Büyükbaş Hayvan Süt Üretimi ve Yıllara Göre Değişimi	16
4.1.5. Dünya Küçükbaş Hayvan Süt Üretimi ve Yıllara Göre Dağılım	18
4.1.6. Dünya Büyükbaş Et Üretimi.....	19
4.1.7. Dünya Küçükbaş Et Üretimi.....	20
4.1.8. Dünya Küçükbaş Et İhracatı ve Yıllara Göre Dağılımı.....	21
4.1.9. Dünya Küçükbaş Et İthalatı ve Yıllara Göre Değişimi	22
4.2. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi	23
4.2.1. Türkiye Küçükbaş Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi	24
4.2.2. Türkiye Sağılan Küçükbaş Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi	25
4.2.3. Türkiye’de Üretilen Küçükbaş Hayvan Süt Miktarı ve Yıllara Göre Değişimi ..	26
4.2.4. Türkiye Küçükbaş Et Üretimi ve Yıllara Göre Dağılımı	27
4.2.5. Hatay Bölgesi Anaç Küçükbaş Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi....	28
4.2.6. Hatay Bölgesinde Sağılır Küçükbaş Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi	29
4.2.7. Hatay Bölgesinde Üretilen Küçükbaş Hayvan Süt Miktarı ve Yıllara Göre Değişimi	30
4.2.8. Coğrafi Durum.....	31
4.2.9. İklim Durumu	31
4.3. Toprak Yapısı	31
4.4. Nüfus ve Yerleşim.....	32
4.5. İşgücü Durumu	33
4.6. İlin Arazi Varlığı	35
4.6.1. Tarım Arazilerinin Dağılımı.....	36
4.7. Bitkisel Üretim	37
4.8. İncelenen İşletmelere Ait Bulgular.....	38
4.9. Nüfus ve İşgücü Durumu.....	38
4.9.1. İncelenen İşletmelerin Nüfus Mevcudu.....	38
4.9.2. İncelenen İşletmelerin İşgücü Durumu	40

4.10. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu.....	41
4.11. İncelenen İşletmelerin Hayvan Sermayesi.....	43
4.12. İncelenen İşletmelerin Hayvansal Ürün Dağılımı	47
4.13. Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetinin Ekonomik Analizi	48
4.13.1. Otlatma ve Yemleme.....	48
4.13.2. Hayvansal Üretim.....	54
4.13.3. İncelenen İşletmelerde Örgütlenme Durumu	56
4.14. İncelenen İşletmelerin Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğine Devam Etme İsteği	58
4.15. İncelenen İşletmelerde Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetinin Azalma Nedenleri	59
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	62
KAYNAKLAR	66
ÖZGEÇMİŞ	68

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1. Örnek Dağılımı	11
Çizelge 3.2. Anket Yapılan Köylerin İl ve İlçelere Göre Dağılım.....	12
Çizelge 3.3. Nüfusun Erkek İşgücü Birimine Dönüştürülmesinde Kullanılan Katsayılar (Erkuş ve Ark, 1995).....	12
Çizelge 4.1. Dünya’da Yıllara Göre Hayvan Varlığı (FAOSTAT, 2020)	14
Çizelge 4.2. Dünya Türlerine Göre Büyükbaş Hayvan Sayıları (FAOSTAT, 2020).....	15
Çizelge 4.3. Dünya Küçükbaş Hayvan Varlığı (FAOSTAT, 2020)	16
Çizelge 4.4. Dünya Büyükbaş Hayvan Süt Üretimi (FAOSTAT, 2020)	17
Çizelge 4.5. Dünya Küçükbaş Hayvan Süt Üretimi (FAOSTAT, 2020).....	18
Çizelge 4.6. Dünya Büyükbaş Et Üretimi (FAOSTAT, 2020)	19
Çizelge 4.7. Dünya Küçükbaş Et Üretimi (FAOSTAT, 2020)	20
Çizelge 4.8. Dünya Küçükbaş Et İhracatı (FAOSTAT, 2020)	21
Çizelge 4.9. Dünya Küçükbaş Et İthalatı (FAOSTAT, 2020)	22
Çizelge 4.10. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı (FAOSTAT, 2020)	23
Çizelge 4.11. Türkiye Küçükbaş Hayvan Varlığı (FAOSTAT, 2020)	24
Çizelge 4.12. Türkiye Sağılan Küçükbaş Hayvan Varlığı (TUIK, 2020).....	25
Çizelge 4.13. Türkiye Küçükbaş Hayvan Süt Miktarı (TUIK, 2020).....	26
Çizelge 4.14. Türkiye Küçükbaş Et Üretimi (FAOSTAT, 2020)	27
Çizelge 4.15. Hatay Bölgesi Anaç Küçükbaş Hayvan Varlığı (TUIK, 2020)	28
Çizelge 4.16. Hatay Bölgesi Sağılır Küçükbaş Hayvan Varlığı (TUIK, 2020)	29
Çizelge 4.17. Hatay Küçükbaş Hayvan Süt Miktarı (TUIK, 2020).....	30
Çizelge 4.18. Hatay İlinde Nüfusun Yerleşmelere Göre Dağılımı (TUIK, 2020).....	33
Çizelge 4.19. Yaş Gruplarına ve Yıllara Göre İşgücüne Katılma Oranları (TUIK, 2020)	34
Çizelge 4.20. İstihdam Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı, Hatay, 15+ Yaş (TUIK, 2020)	35
Çizelge 4.21. Hatay İlinin Arazi Varlığı (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2016)	35
Çizelge 4.22. Hatay İli Tarım Arazilerin Kullanımı (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020)	36
Çizelge 4.23. Hatay İli Tarım Arazilerin Sulama Durumu (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020).....	36
Çizelge 4.24. Hatay İline Ait Tarımsal Ovalar (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020).....	37
Çizelge 4.25. Hatay Bölgesinde Tahıl Ürünlerin Ekim Alanı (TUIK, 2020)	37
Çizelge 4.26. İncelenen İşletmelerde Nüfus Durumu	38
Çizelge 4.27. Hatay İline Ait Yapılan İşletmelerde Aile Nüfusunun Eğitim Durumu (%)	39
Çizelge 4.28. İşletme Sahibinin Eğitim Düzey Dağılımı	39
Çizelge 4.29. İncelenen İşletmelerde İşletmecinin Ortalama Yaşı ve Deneyim Süresi..	40
Çizelge 4.30. İncelenen İşletmelerde İşgücü Kullanım Durumu	41
Çizelge 4.31. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı ve Sulama Durumu.....	42
Çizelge 4.32. İşletme Arazisi ve Arazi Tasarruf Durumunun Dağılımı (Da)	43
Çizelge 4.33. İncelenen İşletmelerde Hayvan Sermayesi Değerleri (TL) ve Dağılımı (%)	45
Çizelge 4.34. İncelenen İşletmelerde Küçükbaş Hayvan Sermayesi Değerleri (TL) ve Dağılımı (%).....	46
Çizelge 4.35. İşletmelerin Hayvansal Ürün Gelir Dağılımı	47
Çizelge 4.36. İşletmelerin Gelir Dağılımı	48

Çizelge 4.37. İncelenen İşletmelerde Küçükbaş Hayvanların Otlatma ve Yemlenmeleri	49
Çizelge 4.38. İncelenen İşletmelerde Yıllık Yem Miktarı (Kg).....	50
Çizelge 4.39. İncelenen İşletmelerde Kullanılan Yem Miktarı (Kg)	51
Çizelge 4.40. İncelenen İşletmelerde Toplam Yem Masrafları (TL).....	52
Çizelge 4.41. İşletme Başına Düşen Ortalama Yem Masrafı (TL).....	52
Çizelge 4.42. İncelenen İşletmelerde Kesif Yem ve Kaba Yem Masrafları (TL).....	53
Çizelge 4.43. Keçi ve İşletme Başına Ortalama Süt Verimleri.....	55
Çizelge 4.44. İncelenen İşletmelerde Sütün Değerlendirilmesi (Kg).	55
Çizelge 4.45. Türkiye’de Tarımsal Örgütler ve Üye Sayıları	57
Çizelge 4.46. İncelenen İşletmelerde Örgütlenme Durumu.....	58

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

SİMGELER

°C	: Derece Celsius
Ha	: Hektar
µg	: mikrogram
mg	: miligram
g	: gram
kg	: kilogram
mL	: mililitre
µm	: mikrometre
min	: Dakika
ppm	: part per million (milyon birimde bir birim)
rpm	: rotation per minute (dakikadaki dönme sayısı)

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
FAO	: Food and Agriculture Organization of the United Nations
WHO	: World Health Organization

1. GİRİŞ

Türkiye önemli bir tarım ülkesidir. Sahip olduğu tarımsal potansiyel gerek bitkisel gerekse hayvansal üretim açısından son derece rekabet edebilir niteliktedir. İklim ve toprak yapısı, hayvan varlığı, tarımsal işgücü potansiyeli büyük avantajlar sağlamaktadır. Hayvancılık faaliyeti ve özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin tarımsal üretim faaliyeti içerisinde etkin bir şekilde kullanılması ülkemizin sahip olduğu bu potansiyelin rasyonel ve verimli bir şekilde değerlendirilebilmesi açısından önemlidir. Nitekim bitkisel üretim yanında işletmelerin çoğunda küçük ve orta ölçekli küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine yer verilmektedir. Tarım ülkesi olan Türkiye'nin ekonomik açıdan eskiden beri önemli bir yere sahip ve milletimizin bilinen tarihi ile yaşıt olan küçükbaş hayvancılık faaliyetleri ülkemizin her bölge ve yöresinde yapılmaktadır.

Hayvansal üretim ulusal beslenme ve ulusal kalkınmada, dış ticaretin artırılmasında sanayiye işlenmemiş madde sağlamak, bölgeler ve bölümler arası düzenli kalkınma ve kalkınmanın kararlı biçimde becerilmesi, kırsal alanda gizli işsizliğin engellenmesinde, hizmetler ve sanayi alanlarında yeni işgücü imkânlarının meydana getirilmesinde ve kalkınma için gerekli maliyetin ana sermayeye bağlı kalınmasında hayati bir öneme sahiptir. Hayvancılık, doğanın kaynaklarının bitirmeyip akıllı ve bitkisel üretimle beraber yapıldığında çeşitli gelişme gayretlerinin bugün en mühim öğelerden biri olarak sürdürülebilir kalkınmanın da; doğa bilimi, çevresel ve ekonomik biçimlerinden ötürü uygun bir modeldir. Bundan dolayıdır ki hayvancılık, doğanın dengesini bozmaz, doğayı harap ederek zarar vermez, uygun ortamlara imkân verildiğinde kırsal alanlardaki düşük geliri olan üretici için ekonomik bir çapa olabilir, en önemlisi de ülkenin hayvansal protein eksikliğini örtterek sağlıklı bireyler oluşmasına imkân sağlar (Dağıstan, 2002).

Küçükbaş hayvancılık geçmiş senelerden beri insanlar için önemli olup, geçimlerinin sağlamak için imkân alanları olmuştur. Tarihin geçmiş uzun yıllarına bakıldığında konar-göçer yaşamı sürdüren ilk insan gruplarından bu zamana kadar, küçükbaş hayvanların sürekli insanlarla bir arada olduğu görünmektedir. Dünya hayvansal üretim şeklinin dönüşüme uğraması ve isteklerin değişmesi ile koyunun görevi de değişime uğramıştır. Özellikle süt imalatında sığırın, et imalatında ise tavuğun ön planda olması, dokuma işlenmemiş madde olarak sentetik elyafların bulunması ve kullanım alanının yaygın olması koyun yetiştiriciliğinden beklenen isteklerden de bazı değişikliklerin olmasına sebep olmuştur. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bu

dönüşüm sıklıkla koyunun hayvansal üretimde ki değerinin yitirdiği yönünde düşünülmüş ve bu cinsin yetiştiriciliğinde ortaya çıkan problemlerin olağan olarak görme yatkınlığı normal karşılanmaya başlanmıştır (Aktaş, 2009).

Hayvancılık sektörü, Türkiye’de artan nüfusun yeterli ve düzenli besin ihtiyacını karşılamasında ve pek çok alanda endüstri hammaddesi olarak kullanılması bakımından önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra hayvancılık, içerisine pek çok çalışma alanını katması sebebiyle, Türkiye ekonomisine katkı sağladığı kadar, sosyal sıkıntılara da çözüm yolu sunmaktadır. Küçükbaş hayvancılık, kırsal bölgelerde oluşan işsizliği azaltmasının yanında, şehir alanlarına insan göçünü engellemeye çalışarak, düzensiz kentleşme ve nüfus artışı düşürmek gibi, sosyal görevlerini bulunmaktadır. Bir ülkenin ulusal geliri bakımından hayvancılığın önemine gelecek olursak, ülkenin düzenli kalkınmasına fayda sağlamak, ulusal geliri artırmak ve diğer sektörlerle ise hammadde temin etmektedir. Ülkemiz, coğrafi özellik açısından hayvansal ürünleri üretmek için elverişli ortam sunmakta olup, önemli bir etkiye sahiptir. Türkiye’de hayvancılığın ilerlemesi için ancak doğru tarım stratejileri, hayvan ırklarını daha iyi bir duruma getirmek, yem bitkisi tarım alanına gerekli önemin gösterilmesi ve sınırlarımızı önemle sıkı şekilde kontrol altına almakla birlikte kırmızı etin iç pazara dâhil edilmesine izin alınmasıyla sağlanacaktır. Böylelikle, ihraç eden bir konumda olan Türkiye tekrar eski haline dönebilecektir (Şahinli, 2011).

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, genellikle cılız çayır meralar ile nadas alanlarını, anız ve bitkisel ürün yetiştirmeye müsait olmayan alanları kullanarak et, yapağı, kıl, süt, tiftik ve deri gibi ürünlere dönüştüren bir çalışma alanıdır. Türkiye’nin iklim koşulları ve doğal kaynakları küçükbaş hayvan yetiştiriciliğe uygun olması ile kırsal alanlarda yaşayan ailelerin tüketim huyları gibi etkenler gibi nedenler küçükbaş hayvan yetiştiriciliği için uygun imkânlar sunmaktadır. Dünya’da ve Türkiye’de koyun ve koyundan elde edilen ürünler ekonomik açıdan önemli bir yere sahiptir. İlk önce insan beslenmesi için koyundan elde edilen ürünler ihtiyaç duyulan ve fiyat bakımından yüksek olan kıymetli temel besin maddeleridir. Koyun sütü, peyniri ve yoğurdu kıymetli olup, her daim ekonomik değeri bakımından yüksek fiyattan satılmaktadır. Koyun yetiştiriciliğinin ilerlemesini kötü yönden etkileyen başlıca etmenler içerisinde meraların kontrolsüz otlatılması sebebiyle verimlerinin azalması gelmektedir. Meralar olmazsa koyun yetiştiriciliğinin yapılması çok zor olmakla birlikte imkânsız haline bile gelebilir.

Bundan dolayıdır ki, koyunculuk sektörü meraya bağlı bir hayvancılık koludur. Koyunculunun ekonomik anlamda kar getirecek düzeyde yapılabilmesi için, meraların verimli ve kontrollü otlatılması, kaba yemin temin edilmesinde zorluk yaşanmaması için işlenebilir araziye yakın olması ve yeterli kapasiteye sahip ferah ağılların olması gibi nedenler başında gelmektedir (Koca, 2014).

Küçükbaş hayvancılık işletmelerin sürdürülebilirlik durumu tamamen meraların ıslahı ve amenajmanına bağlıdır. Mera alanların fazlalığı değil, ot çeşitlerinin fazla olduğu mera alanları lazımdır ve mera da ot olmazsa hayvanda olmaz sözü önemlidir. Her bölge için, küçükbaş hayvan sahiplerinin/çobanların ilk önce önem vermesi gereken konu, buldukları yörenin iklim koşullarına uygun, adaptasyon yeteneği olan, yem besin değeri yüksek ve mevcut hayvanların ağız tat yapısına uygun otların yetiştirilmesi lazımdır.

Türkiye genelinde 42.126.781 milyon baş koyun, 11.985.845 milyon baş keçi ve toplamda 48.481.506 küçükbaş hayvan var iken, Hatay ili'nde 2020 yılı için 293.366 bin baş koyun, 179.656 bin baş keçi ve toplamda da 473.022 küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Hatay bölgesinde küçükbaş hayvan varlığının Türkiye toplamı içinde ki payı 2020 yılı için ortalama %1.12'tir (TÜİK, 2020).

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği Türkiye ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. Türkiye'de üretilen toplam kırmızı et miktarı 1.785.952 milyon ton olup, büyükbaş hayvancılıktan elde edilen kırmızı et miktarı 1.349.870 milyon ton iken, küçükbaş hayvancılıktan elde edilen kırmızı et miktarı ise 436.082 bin tondur.

Türkiye'de üretilen toplam süt miktarı 23.503.791 milyon ton olup, büyükbaş hayvancılıkta elde edilen süt miktarı 21.813.109 milyon ton iken, küçükbaş hayvancılıkta elde edilen süt miktarı 1.690.682 milyon tondur (TÜİK, 2020).

Toplam et üretiminin %24.42'i, süt üretiminin %7.19'i, küçükbaş hayvanlardan sağlanmaktadır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Çalışmanın bu bölümünde konuyla ilgili yararlanılan kaynaklar ve önceki çalışmalara yer verilmiştir.

Dağıstan (2002), “Orta-Güney Anadolu Bölgesinde Koyunculuk Faaliyetinin Ekonomik Analizi” adlı çalışmasında, işletmelerin koyunculuk faaliyetinin ekonomik yapısını ve sorunlarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırma kapsamı dâhilinde olan işletmelerin gayrisafi hâsıla değeri 11.966 milyon TL olarak hesaplanmış olup, bu hasılanın %52’si koyunculuk işletmesinden sağlanmıştır. Bunu yanı sıra koyunculuk işletmesinin de toplam gelirinin % 16.93’ü çığ süt üretiminin satışından elde edilmektedir. Mevcut işletmeler adına yapılan ekonomik hesaplar sonucunda işletmelere ait olan koyunculuk faaliyetinin girdi masrafları gelirinden fazla olduğundan işletmeler negatif bir kara sahip olmuştur. Bundan dolayıdır ki, koyunculuk faaliyetine devam etmeleri işletmeler açısından akıllıca bir hareket görülmemekte ve devam edilmesi durumunda ekonomik anlamda zarar edileceği görülmüştür.

Niznikowski ve arkadaşlarının (2006), “Orta Ve Doğu Avrupa’da Yeni Destek Rejimleri Ve Piyasa Koşulları Altında Koyun Ve Keçi Üretim Ekonomisi Ve Karlılığı” başlıklı çalışması, Orta ve Doğu Avrupa’da 1990 -2004 yılları arasında koyun ve keçi üretiminde oluşan değişimleri ve yatınlıkları ortaya çıkarmak için yapılmıştır. Çalışmada koyun ve keçi sayıları ve bunlardan üretilen deri, süt, et ve yün üretimindeki potansiyelleri dikkate alınmıştır. Bunların yanı sıra üretim karlılığını ve bölgede küçük geviş getiren hayvanların yetiştirilmesine yönelik bakış açısı getirmiştir.

Dossa ve arkadaşlarının (2008), “Güney Benin’de Kırsal Kesimde Yaşayan İnsanların Keçi ve Koyun Beslemesinin Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri” adına yaptığı çalışmasında köylerde küçükbaş hayvansal üretimi destekleyen politikalar ele alınmış, kırsal da yaşayan insanların koyun ve/veya keçi yetiştiriciliğini tercih etmelerindeki sebepler üzerinde durulmuştur. Bu tercihe konu olan sebeplerin, kırsalda yaşayan insanların geçim kaynağı üzerinde etkisinin araştırılması için 288 hane ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma verilerine göre %35’i koyun ve %91’i ise keçi yetiştiriciliğiyle uğraşmaktadır. Keçi yetiştiriciliğinin bu kadar tercih edilmesinin nedeni ise her türlü etnik ve kültürel kısıtlamalardan etkilenmediği sonucuna varmışlardır.

Suresh ve arkadaşlarının (2008), “Rajasthan’ın Doğu Yarı Kurak Bölgesinde Çiftçilerin Yönetim Uygulamaları ve Koyun Yetiştiriciliği Ekonomisi” adına yaptığı

çalışmasında, Rajasthan'nın doğusunda yer alan yarı kurak bölgesinde yetiştirilen koyun yönetim uygulamalarını analiz etmek için Tonk ilçesinde 107 adet koyun yetiştiricisinden yüz yüze görüşme yöntemiyle veri toplamışlardır. Sonuç olarak çağa uygun gelişmiş bir yönetim modelinin benimsenmesi ve yaygınlaştırılması, ortaklaşa kullanılan çayır-mera alanlarının artırılması, kurumsal müdahalelerle yarı kurak alanlarda koyunculuk faaliyetlerini artırmak için ek olarak veterinerlik hizmetlerinin iyileştirilmesi ve artırılmasına ihtiyaç duyulduğunu saptamışlardır

Prabu ve arkadaşlarının (2009), "Tamil Nadu'da Koyun Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi" üzerine yapmış olduğu çalışmasında", Tamil Nadu bölgesinde mevcut çiftliklerinde koyun yetiştiriciliğinde oluşan maliyetlerin ne kadar olduğunu tahminde bulunmak için yapılan bir çalışmadır. Bu çalışma için 150 koyun işletmecisinden veriler toplamışlardır. Yapılan araştırma sonucunda çiftlik başına düşen maliyetler düşük bulunmuş ama marjinal çiftlik kategorisinde ise en yüksek olarak bulmuşlardır. Genel tabloya bakıldığında çiftliklerin koyun sürüsünden elde ettiği brüt gelir marjinal bakımdan yüksek bulunmuştur.

Schoeman, Cloete, Oivier (2010), "Güney Afrika'da Koyun ve Keçi Yetiştiriciliğine Yapılan Yatırımın Getirisi" başlıkla çalışmasında, Güney Afrika'da bulunan tarım arazilerinin yaklaşık %80'inin yoğun tarım üretimine uygun olmadığından küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin önemli bir üretim sektörü olduğunu vurgulamışlardır. 19 adet koyun ve keçi sürülerinin damızlık anaç, genetik alanda iyileştirme ve değişken öngörülerini özetlemişlerdir. Küçük ölçekli sanayi alanında araştırma- geliştirmenin faydası çoktur ve ülke ekonomisinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Suresh, Gupta ve Mann (2011), "Rajasthan'da Geçici Koyun Göçünün Eğilimleri, Belirleyicileri ve Kısıtlamaları, Ekonomik Analizi" adlı çalışmasında, koyun yetiştiriciliği yapan işletmelerin geçici göç etme nedenlerinin; yem ve suyun arz-talep dengesizliği ile bölgenin yarı kurak olması üzerine araştırmalar yapmışlardır. Araştırma verilerine bakılacak olursak, kırsal alanda yaşayan çiftçilerin yaklaşık %32'si koyun göçü yapmakta olup, koyun göçü yapan çiftçiler; koyun, keçi ve manda işletmelerinin büyük işletme grubuna dâhil olduğunu belirtmişlerdir. Göç eden çiftçilerin, göç etmeyip köyünde kalan koyun işletmelerine göre koyun yönetimi alanında uzman olduklarını saptamışlardır.

Şahinli (2011), “Konya İlinde Koyunculuk Faaliyetine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Koyunculuk Faaliyetinde Etkili Olan Unsurların Saptanması” adlı çalışmada, Konya ilinde koyunculuk faaliyetine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi yapılmış ve koyunculuk faaliyetinde etkili olan unsurlar saptanmıştır. Araştırma kapsamında yer alan işletmeler, tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre seçilmiştir. Örneğe çıkan, 104 işletmeden veriler anket yoluyla toplanmıştır. İncelenen işletmelerde bir çiftçi ailesinin ortalama nüfusu 3,97 kişi ve ortalama işletme arazisi genişliği 137,95 dekadır. İşletmelerde aktif sermayenin %57.44’nü arazi (çiftlik) sermayesi ve %42.56’nı işletme sermayesi oluşturmaktadır.

Acar ve Ayhan (2012), “Isparta İli Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği Üyesi Keçicilik İşletmelerin Mevcut Durumu ve Teknik Sorunları Üzerine Bir Araştırma” başlıklı çalışmada, Isparta İli Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği’ne kayıtlı keçicilik işletmelerinin teknik ve yapısal özelliklerini belirlemeyi amaçlamıştır. 165 tane keçi işletmesiyle yapılan anket sonucunda Isparta ilinde mevcut keçi yetiştiricilerinin teknik, yapısal, beslenme ve barınma gibi sıkıntıları olduğu tespit edilmiştir.

Karakuş ve Akkol (2013) “Van İli Küçükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Mevcut Durumu ve Verimliliği Etkileyen Sorunların Tespiti Üzerine Yapılmış Bir Araştırma” adlı yapmış oldukları çalışmada; Van ilinde faaliyet gösteren küçükbaş hayvancılıkla uğraşan işletmelerin üretim durumlarını belirlemek, üretimin düşüklüğüne neden olan sıkıntıları tespit edip çözüm yolları önermeyi amaçlamıştır. Bu sebeple toplam 433 adet işletme ile yüz yüze anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması sonucunda elde edilen verilere bakılarak, yetiştiricilerin yapısal ve teknik sorunları yanında küçükbaş hayvanların beslenme ve sağlık problemlerine müdahil etme durumunda bilgi yetersizliği olduğu belirlenmiştir.

Koca (2014), “Karaman İlinde Koyunculuk Üretim Faaliyetine Yer Veren İşletmelerin Yapısal Analizi” başlıklı çalışmada; Karaman bölgesinde koyunculukla uğraşan işletmelerinin yapısal konularını araştırmak amacıyla 61 işletmeler ile anket gerçekleştirmiştir. Sonucunda işletmeye ait arazi genişliği, arazi sermayesi, işletme başına düşen aktif sermaye, pasif sermaye ve öz sermaye gibi alanlar hesaplanmıştır.

Kandemir ve ark. (2015), “İzmir Yöresinde Küçükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Coğrafik Konumlarına Göre Genel Durumu ve Geliştirilme Olanakları” adlı

çalışmalarında; İzmir yöresinde entansif ve yarı entansif küçükbaş hayvancılık yetiştiriciliği yapan 142 adet işletmeci ile anket çalışması yürütülmüştür. Bölgede yapılan hayvancılığın barınma, yetiştirme, üreme ve sağlık sorunlarının yanı sıra barınma imkânları yerinde tespit edilmiş olup, yeterlilik ve hayvancılık faaliyetleri açısından etkileri üzerinde değerlendirme yapılmış ve teknik anlamda çözüm önerileri ortaya konularak paylaşılmıştır.

Rokicki (2015), "Polonya'da Koyun Çiftliklerinin Ekonomik Sonuçları" üzerine yapmış olduğu çalışmada, Koyun yetiştiriciliği yapan çiftliklerin ekonomik performansını ölçmek için yapılmıştır. Lublin eyaletinde 11 farklı çiftlikle yapılan görüşmeler sonucunda veriler elde etmişlerdir. Bu çalışmanın amacının çiftliklerin hektar başına olan verimliliklerini ve maliyetlerinin karşılaştırılmasıdır.

Shadskaja ve ark. (2015), "Rusya federasyonunda koyun ve keçi yetiştiriciliğinin mevcut durumu ve gelişme beklentileri" adına yaptıkları çalışmada, Ülkenin soğuk iklim yapısına sahip olması kuzu üretim kalitesinin düşüklüğüne neden olup, diğer yandan et üzerine uzmanlaşmış diğer ülkelere bağımlı hale getirdiği ortaya koymuşlardır. Bu sebeplerden dolayı koyun işletmelerin hayatta kalma sorunu ortaya çıkmıştır. Entansif tarımsal üretim yapılan alanlarda, yavruların erkencilik, besi ve et özelliklerinin artırılması, koyun eti verimliliği oluşturulurken mümkün olacak doğurganlık koyunlarının iyileştirilmesi ile ancak bu sorun çözülebilir olduğunu ortaya koymuşlardır. Sanayi alanında ki sıkıntı ise; bir yandan koyun üreticilerle ilgili mevcut hükümetin net bir politikasının olmaması, diğer yandan ülkenin bilimsel birikmiş potansiyelinden ve doğal kaynaklarını etkin kullanılmasından kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Ünal (2017), "Küçükbaş Hayvancılık İşletmelerinde Performansın Belirlenmesine İlişkin Bir Uygulama: İzmir İli Örneği" başlıklı çalışmada; İzmir yöresinde yarı entansif yapan 158 adet küçükbaş hayvancılık işletmesinin 2013 yılı itibariyle barınmadaki yapısal durumu ve devam ettirdikleri hayvancılık faaliyetlerinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu değerlendirmeyi yapabilmek için 'yapısal performans' ve 'hayvancılık performans' yöntemleri kullanılmıştır. Yapısal performans yöntemi yapı tekniği ve tasarım-konum göstergeleri, hayvancılık performansı ise yemleme, yavru büyüme ve sağım göstergeleri kullanılarak hesaplamalar yapılmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda, küçükbaş hayvanların barınakların yapısal teknik bakımından iyileştirilmesi

ve yavru sağım ve büyütme alanında da pratikte iyileştirmeye gidilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Semerci ve Çelik (2016), “Türkiye’de Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Genel Durumu” başlıklı yapmış oldukları bu çalışmada, küçükbaş hayvancılık sektöründe 1994-2013 yılları arasında meydana gelen değişimler irdelenmiştir. Bu irdeleme sonucunda küçükbaş hayvancılık yetiştiriciliğinde 1994-2009 yılları arasında büyük oranda bir azalmanın olduğu saptanmıştır. Belirtilen yıllar arasında bu düşüş oranın yaklaşık %40 seviyelerinde olduğu bilinmektedir. Bu azalma durumuna önlem amaçlı tarım desteklemelerin içerisinde küçükbaş hayvancılığa yönelik ıslah çalışmaları ve örgütlenme alanına gerekli desteğin verilmesi sonucunda tekrar eski istenilen düzeye gelebilmiştir.

Özkul ve Gündüz (2017), “Mersinde Koyun-Keçi Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerin Yapısal Özellikleri” üzerine yapılan çalışmada; Mersin bölgesinde koyun ve / veya keçi yetiştiriciliğiyle uğraşan işletmelerin yapısal bakımından özelliklerini incelenmesi amacıyla yapılan çalışmadır. Türkiye genelinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin düşük verimli yerli ırklar ya da melezler ile ekstansif ya da yarı entansif yöntemle yapıldığını ortaya koymuştur. Türkiye genelinde küçükbaş hayvancılığında uygulanan yöntemlerin bir benzerinin de Mersin yöresinde de olduğunu belirtmiştir. Mersin bölgesi insanların büyük bölümünün seracılık ve küçükbaş hayvancılık işleriyle uğraştığını belirtmiştir.

Türkan (2017), “İğdir İli Tuzluca İlçesi Küçükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Genel Yapısı” üzerine yapılmış çalışmada, İğdir İli Tuzluca İlçesi’nde küçükbaş hayvancılıkla uğraşan işletmelerin yapısal durumlarını, barınak koşullarını, yem bitkilerini üretimini, yem depolama imkânlarını ve hayvan beslenmesi hakkında bilgi seviyelerini ölçmek ve becerilerini değerlendirmiştir. Bununla birlikte yetiştiricilerin sosyal ve ekonomik hallerini ortaya koymakla birlikte hayvansal üretim miktarlarını artırmaya yönelik çözüm fikirleri sunmak amacıyla tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak 104 adet işletme ile yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda ilçede mevcut işletmelerin küçük sürülerden meydana geldiğini ve koyunculuk faaliyetinde yürütülen sisteminde ekstansif ağırlıkla yapıldığı belirtmiştir.

Bakır ve Mikail (2018), “Siirt İlindeki Küçükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yapısal Durumu” adlı çalışmada, Siirt yöresindeki küçükbaş hayvancılık işletmelerinin, yeri, mevkiisi, sayısı, hayvan sayısı ve türleri, kooperatif ve birliklere üye olup olmadıkları, işletmelere destek verilip verilmediği gibi durumları belirtmek amacıyla

gayeli örnekleme yöntemi kullanılarak 286 adet işletme ile yüz yüze anket yapılmıştır. Yaklaşık %97'sinin yetiştirdiği hayvan ırkından memnun olduğu, %40.6'sının ise yalnız hayvancılıkla uğraştığı anlaşılmıştır. Yapılan araştırma sonucuna göre, bölge de hayvancılık üretiminin artırılması için eğitim seviyesi yüksek olan gençlerin, hayvancılığa yönlendirilmesi, hayvan üreticilerinin desteklenmesi ve iyileştirilme konusundan eğitim almaları gerektiği vurgulanmıştır.

Adams ve ark. (2021), "Gana'da Hayvancılık Yönetiminin Ekonomik Faydaları" adına yapmış olduğu çalışmasında, Geviş getiren küçükbaş hayvanların geleneksel yöntemlerle yetiştirilmesi, Kuzey Ganada'ki çiftlik evlerinin sosyo-ekonomik rahat yaşantısına önemli miktarda katkıda bulunduğu belirtilmiştir. Çalışma için 249 adet küçükbaş hayvan yetiştiricisinden kesitsel veriler toplamışlardır. Koyun ve keçilerin et ve süt gibi ürünlerin önemli bir gelir kaynağın olmasının yanında gübre temini, tasarruf, sigorta ve çiftlik portföyü çeşitlendirmek ve güçlü sosyal ilişkiler kurma gibi önemli maneviyat faydaları vardır. Bu sebeplerden dolayı çalışmanın amacı, kuzey Gana'nın tarımsal ve ekolojik bölgelerinde (Gine ve Sudan savana) hem piyasa ve piyasa dışı değerleri hesaba katarak geleneksel küçük geviş getirenlerle ilişkili genel ekonomik yararlarını öngörülebilir şekilde belirlemektir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini Hatay İlinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerle yapılan anketlerden sağlanan birincil veriler oluşturmaktadır. Bu işletmelerin seçiminden Hatay'a bağlı 7 ilçedeki küçükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı dağ ve ova köylerinde en az 2 yıl küçükbaş hayvancılık deneyimi olan ve ana geçim kaynağı küçükbaş hayvancılık olduğu bilinen işletmeler esas alınmıştır. Ayrıca konu hakkında daha önceki yapılmış çeşitli ulusal ve uluslararası araştırma makaleleri ve raporlar ile çeşitli istatistik kurumlarının verileri araştırmanın ikincil veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra, Tarım ve Orman Bakanlığı, Hatay Tarım ve Orman İl Müdürlüğü kaynaklarından da yararlanılmıştır.

3.2. Yöntem

Hatay İl'inde küçükbaş hayvancılık yapan ailelerin sosyo-ekonomik yapısını en iyi yansıtabilecek 13 yerleşim bölgesi araştırma kapsamında incelenmiştir. Örnek hacmin belirlenmesinde Basit Tesadüfi Örnekleme Yöntemi kullanılmıştır. (Erkan ve Çiçek,1996).

$$n = \frac{N * \sigma^2}{(N-1) * D^2 + \sigma^2} \quad (3.1)$$

Formülde;

n: Örnek hacmini,

N: Popülasyondaki işletme sayısı

σ^2 : Popülasyon varyansı,

D^2 : $(d/t)^2$ olup, ortalamadan belirli bir orandaki (%5) sapmayı, t ise %95 güven sınırına karşılık gelen tablo değerini (1,96) ifade etmektedir.

İşletmeler küçükbaş hayvan sayılarına göre gruplandırılmıştır. Çalışılan güven aralığı %99 ve hata payı %5 olarak belirlenmiştir. İşletme grupları ve gruplar itibariyle belirlenen anket sayıları çizelge 3.1'de verilmiştir. Çizelgeden de anlaşılacağı üzere,

küçükbaş hayvancılıkla uğraşan işletmeler 3 gruba ayrılmıştır. 1. gruba ait, 0-50 aralığında küçükbaş hayvan sayısına sahip işletmeler 2. gruba ait, 51-100 aralığında küçükbaş hayvan sayısına sahip işletmeler 3. gruba ait, 101 ve daha fazla küçükbaş hayvana sahip olan işletmelerdir. Araştırma kapsamına giren 53 örnek işletmeden 28 adeti (%52.83)'ü 1. gruptan, 13 tanesi (%24.53) 2. gruptan ve 12 tanesi (%22.64) 3. gruptan seçilmiştir (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1. Örnek Dağılımı

Küçükbaş hayvan sayılarına göre işletme grupları (baş)	Grup numarası	Örneğe giren işletme sayısı (adet)	Örnek hacmindeki payı (%)	Kümülatif oran (%)
0-50	1	28	52.83	52.83
51-100	2	13	24.53	77.36
101+	3	12	22.64	100.00
Toplam		53	100.00	

Çizelge 3.2'de ise anket yapılan köylerin il ve ilçelere göre dağılımı ve anket sayıları verilmiştir. Buna göre 7 ilçe ve 13 köyde anket çalışması yapılmıştır. Anketlerin 10 tanesi (%18.87) Altınözü'nde, 10 tanesi (%18.86) Antakya'da, 6 tanesi (%11.32) Kumlu' da, 13 tanesi (%24.23) Hassa'da, 7 tanesi (%13.21) Kırıkhan'da, 4 tanesi (%7.55) Reyhanlı'da ve 3 tanesi (%5.66) Belen'de yapılmıştır. Hangi köyden kaç anket yapıldığı ve bunların temsil ettiği oranlar mevcut çizelgede gösterilmiştir (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2. Anket Yapılan Köylerin İl ve İlçelere Göre Dağılım

İli	İlçesi	Köyü	Anket sayısı	
			Adet	Oran (%)
Hatay	Altınözü	Sofular	4	7.55
		Kozkalesi	3	5.66
		Sarıbük	3	5.66
	Antakya	Apaydın	2	3.77
		Avsuyu	8	15.09
	Kumlu	Aktaş	6	11.32
		Karafakılı	4	7.55
	Hassa	Çınarbaşı	5	9.43
		Katranlı	4	7.55
	Kırıkhan	Balarmudu	3	5.66
		Bektaşlı	4	7.55
	Reyhanlı	Konuk	4	7.55
		Belen	Kömürçukuru	3
Toplam			53	100.00

Çizelge 3.3’de, İşletmeye ait tecrübe, yaş ve eğitim gibi özelliklerde ortaya konulmuştur. Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde işgücü kullanım süreleri saat cinsinden verilmiş ve işgücünün erkek işgücü birimine (EİB) çevirmede kullanılan katsayılar çizelge 3.3’te verilmiştir (Erkuş ve Ark, 1995).

Çizelge 3.3. Nüfusun Erkek İşgücü Birimine Dönüştürülmesinde Kullanılan Katsayılar (Erkuş ve Ark, 1995)

Yaş	Erkek	Kadın
0-6	0	0
7--14	0.50	0.50
15-64	1.00	0.75
65+	0.75	0.5

Yüz yüze anket yoluyla derlenen verilerin analizi uygun paket programı kullanılarak yapılmıştır. Bu kapsamda temel; basit istatistik yöntemlerinden (Basit ve zincirleme indeksler, ortalamaların hesaplanması ve çizelge analizleri) yararlanılmıştır. Öncelikle işletmelerin sosyo-ekonomik yapısı ortaya konulmuş olup, işletmelerin faaliyetle ilgili mevcut durumu incelenmiştir. Durum tespitinin sonucunda karşılaştıkları sorunlar ve beklentileri ile geleceğe dönük düşünceleri bu sorunların çözümüne yönelik öneriler ortaya konulmuştur.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

4.1. Dünyada ve Türkiye’de Hayvancılığın Durumu

Hayvancılık insanlar için bir geçim kaynağı olurken diğer yandan insanların beslenmesinde başlıca gıda kaynağı olan et, süt ve yumurta gibi hayvansal ürünlerin üretilmesini sağlayarak ülkelerin gıda konusunda halkının beslenme ihtiyaçlarını karşılamasında ve dışa bağımlılığını azaltma konusunda stratejik bir üretim koludur. İnsanların yeterli ve dengeli beslenmesinde hayvansal ürünler vazgeçilmez bir yere sahip olmuşlardır.

Hayvancılık sektörü hem dünyada hem de Türkiye’de artan nüfusun yeterli ve dengeli beslenmesine yardımcı olduğu ve bazı endüstrilere hammadde girdisi sağladığı için ülke ekonomilerinde önemli bir yere sahiptir. Hayvancılık bütün ülkelerin ekonomilerinde önemli bir yer almaktadır. İnsanların kaliteli ve dengeli beslenmesinde önemli yeri olan hayvancılık; diğer yandan da lojistik ve perakende sektörüne önemli faydalar sağlamakta olup ilaç, tekstil, kozmetik ve deri sektörlerine hammadde girdisi sağlamaktadır.

4.1.1. Dünya Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi

Dünyada hayvan varlığı yıldan yıla çok önemli değişiklik göstermemiştir. 20 yılda %24.55’lik bir artış belirlenmiştir. Aşağıda verilen Çizelge 4.1’de görüldüğü gibi, dünya hayvan varlığı 2000 yılından 2020 yılına geldiğinde toplam %24.55’lik bir artış olmuştur. Hayvan varlığının bu yıllara göre artışı olumlu yönden fayda sağlamaktadır. Çünkü insanların beslenmesinde, her ülke insanı için bir iş gücü ve ülkelerin iç ve dış ticaretine katkı sağlamaktadır. En önemlisi her ülke için milli gelire ek fayda sağlamaktadır. Yıllar içinde küçükbaş hayvan varlığı, büyükbaş hayvan varlığından sayıca fazla sağlamaktadır.

Çizelge 4.1. Dünya’da Yıllara Göre Hayvan Varlığı (FAOSTAT, 2020)

Yıllar	Büyükbaş (Bin baş)	Oran (%)	Küçükbaş (Bin baş)	Oran (%)	Toplam (Bin baş)
2000	1.484.217	44.86	1.824.145	55.14	3.308.363
2001	1.487.138	45.04	1.814.958	54.96	3.302.096
2002	1.501.686	45.22	1.819.105	54.78	3.320.791
2003	1.517.607	45.14	1.844.204	54.86	3.361.811
2004	1.534.255	44.70	1.897.999	55.30	3.432.255
2005	1.552.237	44.27	1.954.090	55.73	3.506.328
2006	1.572.358	44.51	1.960.482	55.49	3.532.841
2007	1.586.805	44.23	2.000.661	55.77	3.587.467
2008	1.601.109	44.36	2.008.069	55.64	3.609.178
2009	1.604.165	44.32	2.015.640	55.68	3.619.806
2010	1.605.617	44.33	2.016.117	55.67	3.621.735
2011	1.611.001	44.00	2.050.169	56.00	3.661.171
2012	1.623.667	43.79	2.084.345	56.21	3.708.012
2013	1.628.663	43.36	2.127.095	56.64	3.755.759
2014	1.637.676	43.40	2.135.465	56.60	3.773.142
2015	1.651.614.	43.03	2.186.908	56.97	3.838.522
2016	1.671.290	42.88	2.226.747	57.12	3.898.037
2017	1.678.340	42.70	2.252.037	57.30	3.930.377
2018	1.696.745	42.66	2.280.895	57.34	3.977.640
2019	1.713.561	42.18	2.349.283	57.82	4.062.844
2020	1.729.472	41.97	2.391.242	58.03	4.120.715
Değişim (%)	16.52		31.09		24.55

4.1.2. Dünya Türlerine Göre Büyükbaş Hayvan Sayıları ve Yıllara Göre Değişimi

Hayvan varlığın türlerine göre bakıldığında dünya genelinde sığır sayısının manda sayısına göre her yıl fazla olduğu görülmektedir. Yıllık baktığımızda 2000’li yıllarda 1.319.963 milyar baş olan sığır, 2020 yılına gelindiğinde %15,60 bir artış sağlayarak 1.525.939 milyar başa yükselmiştir. Manda hayvanını incelediğimizde 2000 yılında 164.254 milyon baş olan manda sayısı %23.91 bir artışla 203.532 milyon başa yükselmiştir. Toplam sayıya baktığımızda ise 1.484.217 milyar olan sayı %16.52 bir artışla 1.729.472 milyar sayıya yükselmiştir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2. Dünya Türlerine Göre Büyükbaş Hayvan Sayıları (FAOSTAT, 2020)

Yıllar	Sığır (Bin baş)	Oran (%)	Manda (bin baş)	Oran (%)	Toplam (Bin baş)
2000	1.319.963	88.93	164.254	11.07	1.484.217
2001	1.320.857	88.82	166.280	11.18	1.487.137
2002	1.332.940	88.76	168.745	11.24	1.501.685
2003	1.346.093	88.70	171.513	11.30	1.517.606
2004	1.360.241	88.66	174.014	11.34	1.534.255
2005	1.375.230	88.60	177.006	11.40	1.552.236
2006	1.391.751	88.51	180.607	11.49	1.572.358
2007	1.402.736	88.40	184.069	11.60	1.586.805
2008	1.415.367	88.40	185.741	11.60	1.601.108
2009	1.410.030	87.90	194.135	12.10	1.604.165
2010	1.411.583	87.92	194.034	12.08	1.605.617
2011	1.415.820	87.88	195.181	12.12	1.611.001
2012	1.427.257	87.90	196.409	12.10	1.623.666
2013	1.431.886	87.92	196.776	12.08	1.628.662
2014	1.439.387	87.89	198.288	12.11	1.637.675
2015	1.451.963	87.91	199.650	12.09	1.651.613
2016	1.470.385	87.98	200.904	12.02	1.671.289
2017	1.477.057	88.01	201.282	11.99	1.678.339
2018	1.493.931	88.05	202.813	11.95	1.696.744
2019	1.511.107	88.19	202.454	11.81	1.713.561
2020	1.525.939	88.23	203.532	11.77	1.729.471
Değişim (%)	15.60		23.91		16.52

4.1.3. Dünya Küçükbaş Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi

Dünya’da küçükbaş hayvan sayıları bakımında yıllara kıyasla fazla önemli miktarda bir değişim olmamıştır. Sayısal bakımından koyun keçiye göre daha fazla olduğu tabloda da görülmektedir. Keçi durumunda da 2000’li yıllarda 758.557 milyon baş iken, 20 yıllık sürede %48.72 bir artışla 1.128.106 milyara yükselmiştir. Toplam sayıya baktığımızda değişim %31.09 bir artış görülmektedir. Ekonomik ve istihdam açısından bakıldığında olumlu sonuçları olmuştur (Çizelge 4.3).

Çizelge 4.3.Dünya Küçükbaş Hayvan Varlığı (FAOSTAT, 2020)

Yıllar	Koyun (Bin baş)	Oran (%)	Keçi (Bin baş)	Oran (%)	Toplam (Bin baş)
2000	1.065.588	58.42	758.557	41.58	1.824.145
2001	1.043.611	57.50	771.346	42.50	1.814.957
2002	1.035.433	56.92	783.672	43.08	1.819.105
2003	1.044.360	56.63	799.843	43.37	1.844.203
2004	1.073.010	56.53	824.988	43.47	1.897.998
2005	1.103.519	56.47	850.570	43.53	1.954.089
2006	1.108.510	56.54	851.972	43.46	1.960.482
2007	1.120.078	55.99	880.582	44.01	2.000.660
2008	1.105.997	55.08	902.071	44.92	2.008.068
2009	1.101.150	54.63	914.489	45.37	2.015.639
2010	1.098.219	54.47	917.898	45.53	2.016.117
2011	1.118.003	54.53	932.166	45.47	2.050.169
2012	1.132.940	54.35	951.405	45.65	2.084.345
2013	1.157.187	54.40	969.908	45.60	2.127.095
2014	1.151.093	53.90	984.372	46.10	2.135.465
2015	1.182.177	54.06	1.004.730	45.94	2.186.907
2016	1.197.723	53.79	1.029.023	46.21	2.226.746
2017	1.206.686	53.58	1.045.350	46.42	2.252.036
2018	1.213.972	53.22	1.066.922	46.78	2.280.894
2019	1.240.310	45.52	1.108.972	40.70	2.349.282
2020	1.263.136	52,82	1.128.106	47.78	2.391.242
Değişim (%)	18.54		48.72		31.09

4.1.4. Dünya Türlerine Göre Büyükbaş Hayvan Süt Üretimi ve Yıllara Göre Değişimi

Büyükbaş hayvan süt üretim miktarları 2000-2020 yıllar arasında değişim oranlarına baktığımızda, manda sütü %101.68, inek sütü ise %46.74 oranında artarken, manda sütü inek sütüne nazaran yaklaşık 2 kat daha fazla artmıştır. Görüldüğü üzere 2000 yılından 2020 yılına gelindiğinde inek sütünün toplam süt miktar içindeki oranında düşüş yaşanırken manda sütünde artış yaşanmıştır.

Çizelge 4.4. Dünya Büyükbaş Hayvan Süt Üretimi (FAOSTAT, 2020)

Yıllar	İnek (Bin ton)	Oran (%)	Manda (Bin ton)	Oran (%)	Toplam (Bin ton)
2000	489.336	88.01	66.652	11.99	555.988
2001	496.245	87.73	69.415	12.27	565.660
2002	508.475	87.75	71.010	12.25	579.485
2003	517.945	87.55	73.655	12.45	591.600
2004	526.925	87.38	76.135	12.62	603.060
2005	544.484	87.34	78.917	12.66	623.401
2006	560.813	87.35	81.218	12.65	642.031
2007	573.199	87.15	84.481	12.85	657.680
2008	585.825	87.14	86.419	12.86	672.244
2009	589.981	86.88	89.079	13.12	679.060
2010	601.287	86.67	92.496	13.33	693.783
2011	615.518	86.49	96.114	13.51	711.632
2012	629.936	86.41	99.041	13.59	728.977
2013	638.443	85.48	108.448	14.52	746.891
2014	659.273	85.25	114.053	14.75	773.326
2015	665.336	85.15	116.025	14.85	781.361
2016	669.710	84.79	120.160	15.21	789.870
2017	683.209	84.42	126.117	15.58	809.326
2018	700.216	84.09	132.444	15.91	832.660
2019	708.264	84.01	134.791	15.99	843.055
2020	718.038	84.23	134.425	15.77	852.463
Değişim (%)	46.74		101.68		53.32

4.1.5. Dünya Küçükbaş Hayvan Süt Üretimi ve Yıllara Göre Dağılım

Dünya süt üretimine baktığımızda, 2000 yılında 8.349 bin tonla koyun sütü %38.18'lik bir paya sahipken, aynı yıl için 13.522 bin tonla keçi sütü %61.82 payına sahip olmuştur. 2000'den 2020 yılına geldiğinde koyun sütünde %27.17'lik artış göstererek 10.618 bin tona ulaşmıştır. Yıllara göre keçi süt üretimine baktığımızda 2000 yılında 13.522 bin ton iken, 2020'e geldiğimizde ise 20.629 bin tona ulaşmıştır. Oransal artışı ise %52.55'tir. Süt üretiminin yıllara göre artışı, insanların ve özellikle çocukların gelişim çağındayken protein ihtiyacını karşılamada fayda sağlayacaktır. Toplam süt üretimine baktığımızda ise yaklaşık 20 yıllık zaman diliminde %42.86'lık bir artış göstermiştir (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5. Dünya Küçükbaş Hayvan Süt Üretimi (FAOSTAT, 2020)

Yıllar	Koyun (Bin ton)	Oran (%)	Keçi (Bin ton)	Oran (%)	Toplam (Bin ton)
2000	8.349	38.17	13.522	61.83	21.871
2001	8.550	38.19	13.840	61.81	22.390
2002	8.390	36.96	14.310	63.04	22.700
2003	8.604	36.68	14.850	63.32	23.454
2004	8.793	36.76	15.127	63.24	23.920
2005	9.038	36.55	15.688	63.45	24.726
2006	9.172	36.58	15.904	63.42	25.076
2007	9.264	35.42	16.892	64.58	26.156
2008	9.038	34.65	17.044	65.35	26.082
2009	9.408	35.07	17.417	64.93	26.825
2010	10.029	36.39	17.534	63.61	27.563
2011	9.854	35.28	18.078	64.72	27.932
2012	9.823	34.86	18.352	65.14	28.175
2013	9.881	34.89	18.438	65.11	28.319
2014	9.991	35.02	18.542	64.98	28.533
2015	10.057	34.89	18.771	65.11	28.828
2016	10.205	34.45	19.421	65.55	29.626
2017	10.485	34.24	20.136	65.76	30.621
2018	10.364	33.63	20.453	66.37	30.817
2019	10.617	34.60	20.066	65.40	30.683
2020	10.618	33.98	20.629	66.02	31.247
Değişim (%)	27.17		52.55		42.86

4.1.6. Dünya Büyükbaş Et Üretimi

Dünyada üretilen büyükbaş et üretimi miktarlarına baktığımızda sığır türünün manda türüne kıyasla yıllara göre sayıca fazla olduğu görülmektedir. Yaklaşık 20 yıl geçen sürede sığır et üretimi %21.83 oranda artış göstererek 67.883 bin tona yükselmiştir. Manda et üretimi ise 2000 yılından 2020 yılına gelindiğinde %38.91'lik artış yaparak 4.187 bin tona ulaşmıştır. Toplam et üretimindeki sığır etinin payı 2000 yılında %94.87'i iken 2020 yılına gelindiğinde %94.19'luk bir orana gerilemiştir. Toplam et miktarında 20 yıllık değişim oranı %22.7'dir (Çizelge 4.6).

Çizelge 4.6.Dünya Büyükbaş Et Üretimi (FAOSTAT, 2020)

Yıllar	Sığır (Bin ton)	Oran (%)	Manda (Bin ton)	Oran (%)	Toplam (Bin ton)
2000	55.721	94.87	3.014	5.13	58.735
2001	55.182	94.86	2.993	5.14	58.175
2002	56.218	94.78	3.098	5.22	59.316
2003	57.002	94.78	3.141	5.22	60.143
2004	58.624	94.79	3.224	5.21	61.848
2005	58.919	94.68	3.311	5.32	62.230
2006	60.167	94.48	3.515	5.52	63.682
2007	61.967	94.44	3.648	5.56	65.615
2008	62.005	94.40	3.676	5.60	65.681
2009	62.299	94.33	3.742	5.67	66.041
2010	62.372	94.11	3.901	5.89	66.273
2011	62.074	94.06	3.922	5.94	65.996
2012	62.499	94.05	3.954	5.95	66.453
2013	63.521	94.09	3.987	5.91	67.508
2014	63.934	94.11	4.000	5.89	67.934
2015	63.434	94.03	4.028	5.97	67.462
2016	63.975	94.09	4.020	5.91	67.995
2017	65.193	94.03	4.138	5.97	69.331
2018	66.739	94.00	4.262	6.00	71.001
2019	67.915	94.28	4.124	5.72	72.039
2020	67.883	94.19	4.187	5.81	72.070
Değişim (%)	21.83		38.91		22.70

4.1.7. Dünya Küçükbaş Et Üretimi

Dünya’da 2000 yılında 11.283 milyon ton olan et üretimi, 21 yıllık verilere baktığımızda %42.03’lük bir artışla 16.027 milyon tona yükselmiştir. Bu önemli artış hem hayvansal protein ihtiyacın karşılanması ve hem de kırsal alanda âtil iş gücünün değerlendirilmesin de önemli katkı sağlamaktadır. 2000 yılında toplam 11.283 milyon ton olan et üretimi 2020 yılına geldiğinde %42.03 artışla 16.027 milyona ulaşmıştır. Keçi et üretimi, koyun et üretimine göre fazla olduğu çizelgeye bakılarak anlaşılmaktadır. Keçi et üretiminde yaklaşık 20 yıllık bir zamanda %61.26 oranında artış yaşanmıştır (Çizelge 4.7).

Çizelge 4.7. Dünya Küçükbaş Et Üretimi (FAOSTAT, 2020)

Yıllar	Koyun (Bin ton)	Oran (%)	Keçi (Bin ton)	Oran (%)	Toplam (Bin ton)
2000	7.475	66.25	3.808	33.75	11.283
2001	7.469	65.76	3.889	34.24	11.358
2002	7.347	64.63	4.020	35.37	11.367
2003	7.484	63.99	4.211	36.01	11.695
2004	7.643	63.39	4.414	36.61	12.057
2005	7.885	63.17	4.596	36.83	12.481
2006	8.105	63.64	4.630	36.36	12.735
2007	8.455	63.70	4.819	36.30	13.274
2008	8.359	63.12	4.884	36.88	13.243
2009	8.324	62.42	5.012	37.58	13.336
2010	8.324	62.00	5.101	38.00	13.426
2011	8.371	62.31	5.063	37.69	13.434
2012	8.365	62.02	5.122	37.98	13.487
2013	8.588	62.11	5.239	37.89	13.827
2014	8.824	62.20	5.363	37.80	14.187
2015	9.057	62.22	5.499	37.78	14.556
2016	9.178	62.03	5.619	37.97	14.797
2017	9.265	61.32	5.844	38.68	15.109
2018	9.402	61.42	5.905	38.58	15.307
2019	9.476	60.94	6.073	39.06	15.549
2020	9.885	61.68	6.142	38.32	16.027
Değişim (%)	32.24		61.26		42.03

4.1.8. Dünya Küçükbaş Et İhracatı ve Yıllara Göre Dağılımı

Dünya küçükbaş et ihracatında koyun eti ilk sırayı almaktadır. 2000 yılı için %97.64'lük payı alan koyun eti, 2020 yılında ise bu payı %95,90'a düşürmüştür. Keçi eti, 2000 yılında ihracatta %2.36'lık bir paya sahipken, 2020 yılında bu oran %4.10'a yükselmiştir. Dünya et ihracatları ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. 2000 yılında koyun eti ihracatı 936 bin ton iken %22.35 artarak 1.145 bin ton olmuştur. Keçi eti ihracatı 2000 yılında 22 bin ton iken, 2020 yılında %116.07 oranında artarak 48 bin tona yükselmiştir. Toplama baktığımızda, 2000 yılında 958 bin ton olan ihracat %29.12 oranında artarak 1.193 bin ton ihracata yükselmiştir (Çizelge 4.8). 2000 ile 2020 yıllar arası 21 yıllık değişime bakıldığında keçide ki değişim koyunda ki değişimin yaklaşık 5 katı oranında artış göstermiştir.

Çizelge 4.8. Dünya Küçükbaş Et İhracatı (FAOSTAT, 2020)

Yıllar	Koyun (Bin ton)	Oran (%)	Keçi (Bin ton)	Oran (%)	Toplam (Bin ton)
2000	936	97.64	22	2.36	958
2001	854	97.77	19	2.23	873
2002	841	97.26	23	2.74	864
2003	853	96.79	28	3.21	881
2004	886	96.24	34	3.76	920
2005	967	95.75	42	4.25	1.009
2006	1.018	95.73	45	4.27	1.063
2007	1.004	96.25	39	3.75	1.043
2008	1.025	96.14	41	3.86	1.066
2009	1.026	95.28	50	4.72	1.076
2010	965	94.73	53	5.27	1.018
2011	822	93.69	55	6.31	877
2012	974	94.22	59	5.78	1.033
2013	1.144	94.82	62	5.18	1.206
2014	1.202	94.51	69	5.49	1.271
2015	1.139	94.58	65	5.42	1.204
2016	1.102	94.64	62	5.36	1.164
2017	1.172	94.67	65	5.33	1.237
2018	1.246	95.32	61	4.68	1.307
2019	1.247	95.39	60	4.61	1.307
2020	1.145	95.90	48	4.10	1.193
Değişim (%)	22.35		116.07		29.12

4.1.9. Dünya Küçükbaş Et İthalatı ve Yıllara Göre Değişimi

Dünya et ithalatı yaklaşık 20 yıllık bir süreçte toplam 2000 yılında 936 bin ton iken %27.28'lik bir artışla 2020 yılında 1.192 bin tona yükselmiştir. Keçi et ithalat durumuna baktığımızda 2011 yılında %6.98'lik oranla en yüksek ithalatını yakalamıştır. Keçi et ithalat bakacak olursak yaklaşık 20 yıllık bir zaman diliminde %69.12 oranında artış yaşanmıştır (Çizelge 4.9).

Çizelge 4.9. Dünya Küçükbaş Et İthalatı (FAOSTAT, 2020)

Yıllar	Koyun (Bin ton)	Oran (%)	Keçi (Bin ton)	Oran (%)	Toplam (Bin ton)
2000	911	97.24	25	2.76	936
2001	823	97.24	23	2.76	846
2002	837	96.35	31	3.65	868
2003	839	95.97	35	4.03	874
2004	883	94.17	54	5.83	937
2005	930	95.58	43	4.42	973
2006	970	95.83	42	4.17	1.012
2007	986	95.81	43	4.19	1.029
2008	1.014	95.13	51	4.87	1.065
2009	941	95.21	47	4.79	988
2010	899	94.11	56	5.89	955
2011	859	93.02	64	6.98	923
2012	893	93.40	63	6.60	956
2013	1.073	94.01	68	5.99	1.141
2014	1.125	93.79	74	6.21	1.199
2015	1.073	94.08	67	5.92	1.140
2016	1.054	94.52	61	5.48	1.115
2017	1.124	94.20	69	5.80	1.193
2018	1.213	95.61	55	4.39	1.268
2019	1.213	95.52	56	4.48	1.269
2020	1.148	96.33	43	3.67	1.191
Değişim (%)	26.09		69.12		27.28

4.2. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi

Çizelge 4.10'da görüldüğü üzere Türkiye'de 21 yıllık büyükbaş hayvan sayıları verilmiştir. 2000 yılında toplam küçükbaş hayvan varlığı 11.219 bin baş iken, %61.84'lük artış ile 18.157 bin baş sayıya ulaşmıştır. 21 yıllık veri değişimi içerisinde sığır %62.52 ve manda %16.36 oranın bir artış göstermiş olup, sığır verilerindeki değişim manda verilerinin yaklaşık 4 katı oranında artmıştır.

Çizelge 4.10. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı (FAOSTAT, 2020)

Yıllar	Sığır (Bin baş)	Oran (%)	Manda (Bin baş)	Oran (%)	Toplam (Bin baş)
2000	11.054	98.53	165	1.47	11.219
2001	10.761	98.66	146	1.34	10.907
2002	10.548	98.71	138	1.29	10.686
2003	9.804	98.78	121	1.22	9.925
2004	9.788	98.86	113	1.14	9.901
2005	10.069	98.99	103	1.01	10.172
2006	10.526	99.02	104	0.98	10.630
2007	10.871	99.09	100	0.91	10.971
2008	11.036	92.87	847	7.13	11.883
2009	10.859	99.21	86	0.79	10.945
2010	10.723	99.20	87	0.80	10.810
2011	11.369	99.27	84	0.73	11.453
2012	12.386	99.22	97	0.78	12.483
2013	13.914	99.24	107	0.76	14.021
2014	14.415	99.19	117	0.81	14.532
2015	14.223	99.16	121	0.84	14.344
2016	13.994	99.06	133	0.94	14.127
2017	14.080	99.00	142	1.00	14.222
2018	17.042	98.97	178	1.03	17.220
2019	17.688	98.97	184	1.03	17.872
2020	17.965	98.94	192	1.06	18.157
Değişim (%)	62.52		16.36		61.84

4.2.1. Türkiye Küçükbaş Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi

Çizelge 4.11’te görüldüğü üzere küçükbaş hayvan yetiştiriciliği et, süt, yün ve deri üretimi açısından ülkemiz ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. Koyunculuk özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri’nde yaşayan halkın önemli geçim kaynaklarında biridir. Yıllara göre koyun varlığına baktığımızda, 2020 yılında en yüksek sayıya 42.126 bin ile ulaşılmıştır. En düşük koyun sayımız ise 21.794 bin ile 2010 yılında görülmektedir. 2000 yılında koyun varlığı 30.256 bin baş iken, 2020 yılında 39.23’lük artışla 42.126 bin başa yükselmiştir. Keçi hayvan varlığına baktığımızda yaklaşık 20 yıllık bir zaman diliminde %54.78 oranında bir artış gözlenmiştir. Toplamda küçükbaş hayvan varlığına baktığımızda ise %42.40’lık bir artış yaşanmıştır.

Çizelge 4.11. Türkiye Küçükbaş Hayvan Varlığı (FAOSTAT, 2020)

Yıllar	Koyun (Bin baş)	Oran (%)	Keçi (Bin baş)	Oran (%)	Toplam (Bin baş)
2000	30.256	79.62	7.744	20.38	38.000
2001	28.492	79.83	7.201	20.17	35.693
2002	26.972	79.34	7.022	20.66	33.994
2003	25.174	78.78	6.780	21.22	31.954
2004	25.431	78.97	6.771	21.02	32.202
2005	25.201	79.22	6.609	20.78	31.810
2006	25.304	79.52	6.517	20.48	31.821
2007	25.616	79.41	6.643	20.59	32.259
2008	25.462	80.20	6.286	19.80	31.748
2009	23.974	81.08	5.593	18.92	29.567
2010	21.794	80.95	5.128	19.04	26.922
2011	23.089	78.58	6.293	21.42	29.382
2012	25.031	77.47	7.277	22.53	32.308
2013	27.425	76.64	8.357	23.36	35.782
2014	29.284	76.04	9.225	23.96	38.509
2015	31.140	75.06	10.344	24.94	41.484
2016	31.507	75.15	10.416	24.85	41.923
2017	30.983	74.97	10.345	25.03	41.328
2018	35.194	76.32	10.922	23.68	46.117
2019	37.276	76.89	11.205	23.11	48.481
2020	42.126	77.85	11.985	22.15	54.111
Değişim (%)	39.23		54.78		42.40

4.2.2. Türkiye Sağılan Küçükbaş Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi

Türkiye’de sağılan küçükbaş hayvan sayıları bakımında yıllara kıyasla önemli miktarda bir değişim olmuştur. Sayısal bakımından sağılan koyun sayıları, sağılan keçi sayılarına göre daha fazla olduğu çizelge 4.12’de görülmektedir. 2004 yılında 9.591 bin baş sağılan koyun varlığı aradan ortalama 15 yıl geçen sürede %103.82’lik bir artışla 2019 yılında sayı 18.348 bine çıkmıştır. Keçi durumunda da 2004’lü yıllarda 2.379 bin baş iken, 17 yıllık sürede %126.07’lik artışla 5.378 bine yükselmiştir. Toplam sayıya baktığımızda değişim %134.89’luk bir artış görülmektedir. Ekonomik ve istihdam açısından bakıldığında olumlu sonuçları olmuştur. Aynı durum koyun için söylemek gerekirse, toplam sağılan küçükbaş hayvan sayısının içindeki payı %75.86 ile %83.44 arasında değişim görülmektedir (Çizelge 4.12).

Çizelge 4.12. Türkiye Sağılan Küçükbaş Hayvan Varlığı (TUIK, 2020)

Yıllar	Koyun (Bin baş)	Oran (%)	Keçi (Bin baş)	Oran (%)	Toplam (Bin baş)
2004	9.591	80.13	2.379	19.87	11.970
2005	9.837	80.84	2.331	19.16	12.168
2006	9.884	80.89	2.334	19.10	12.218
2007	9.698	81.57	2.190	18.43	11.888
2008	9.224	82.64	1.937	17.36	11.161
2009	8.963	83.44	1.778	16.56	10.741
2010	10.070	80.01	2.516	19.99	12.586
2011	10.998	78.75	2.968	21.25	13.966
2012	12.374	78.25	3.439	21.75	15.813
2013	13.491	77.67	3.878	22.33	17.369
2014	13.586	75.86	4.322	24.14	17.908
2015	14.348	76.19	4.483	23.81	18.831
2016	14.160	76.02	4.466	23.98	18.626
2017	16.330	77.00	4.877	23.00	21.207
2018	17.497	76.97	5.234	23.03	22.731
2019	18.348	77.33	5.378	22.67	23.726
2020	19.548	77.77	5.588	22.23	25.136
Değişim (%)	103.82		134.89		109.99

4.2.3. Türkiye’de Üretilen Küçükbaş Hayvan Süt Miktarı ve Yıllara Göre Değişimi

Üretilen küçükbaş hayvan süt miktarlarına baktığımızda yıllara kıyasla önemli miktarda bir değişim olmuştur. Üretilen koyun süt miktarları, keçi süt miktarlarına göre daha fazla olduğu çizelge 4.13’de görülmektedir. 2004 yılında 756 bin ton üretilen koyun sütü aradan ortalama 17 yıl geçen sürede %101.32’lik bir artışla 2020 yılında sayı 1.522 bine çıkmıştır. Keçi durumunda da 2004’lü yıllarda 255 bin ton iken, 17 yıllık sürede %124.71’lik artışla 610 bin tona yükselmiştir. Toplam sayıya baktığımızda değişim %100.88’lik bir artış görülmektedir. Yıllara göre koyundan elde edilen süt miktarındaki değişimin, toplam küçükbaş hayvandan üretilen süt miktarının içindeki payı %78.94 ile %69.91 arasında değişim göstermektedir. Aynı durum keçi sütü için söylemek gerekirse, toplam sağılan küçükbaş hayvan sayısının içindeki payı %30.09 ile %21.07 arasında değişim görülmektedir (Çizelge 4.13).

Çizelge 4.13. Türkiye Küçükbaş Hayvan Süt Miktarı (TUIK, 2020)

Yıllar	Koyun (Bin ton)	Oran (%)	Keçi (Bin ton)	Oran (%)	Toplam (Bin ton)
2004	756	74.78	255	25.22	1.011
2005	774	75.59	250	24.41	1.024
2006	777	75.66	250	24.34	1.027
2007	762	76.51	234	23.49	996
2008	726	77.81	207	22.19	933
2009	712	78.94	190	21.06	902
2010	792	74.58	270	25.42	1.062
2011	865	73.12	318	26.88	1.183
2012	973	72.61	367	27.39	1.340
2013	1.062	72.00	413	28.00	1.475
2014	1.069	69.91	460	30.09	1.529
2015	1.129	70.30	477	29.70	1.606
2016	1.113	70.04	476	29.96	1.589
2017	1.288	71.24	520	28.76	1.808
2018	1.382	71.24	558	28.76	1.940
2019	1.449	71.66	573	28.34	2.022
2020	1.522	71.39	610	28.61	2.132
Değişim (%)	101.32		124.71		100.88

4.2.4. Türkiye Küçükbaş Et Üretimi ve Yıllara Göre Dağılımı

Çizelge 4.14'e baktığımızda Küçükbaş et üretiminin %88.11'lik payı olarak 2018 yılında en fazla koyun eti olmuştur. Küçükbaş et üretiminin %11.89'lik payını olarak yine 2018 yılında en düşük keçi eti olmuştur. Bu oran %-14,90'lık bir azalış oranla karşımıza çıkmaktadır. Toplam küçükbaş et varlığı da aradan geçem yaklaşık 21 yıl içerisinde %-16.94 oranında azalarak 110.083 bin olmuştur. Toplam küçükbaş et üretimi 2000 yılından 2020 yılına gelindiğinde aradaki değişim oranının %-16.94 azalış olması dikkate değer bir sorun olup, küçükbaş hayvan yetiştiricilik politikasını gözden geçirmemiz gerekmekte olduğunu düşündürmektedir

Çizelge 4.14. Türkiye Küçükbaş Et Üretimi (FAOSTAT, 2020)

Yıllar	Koyun (Ton)	Oran (%)	Keçi (Ton)	Oran (%)	Toplam (Ton)
2000	111.139	83.86	21.395	16.14	132.534
2001	85.661	84.15	16.138	15.85	101.799
2002	75.828	83.07	15.454	16.93	91.282
2003	63.006	84.58	11.487	15.42	74.493
2004	69.715	87.13	10.301	12.87	80.016
2005	73.743	85.62	12.390	14.38	86.133
2006	81.899	85.28	14.133	14.72	96.032
2007	117.524	82.96	24.136	17.04	141.660
2008	96.738	87.55	13.752	12.45	110.490
2009	74.633	86.47	11.675	13.53	86.308
2010	135.687	85.47	23.060	14.53	158.747
2011	107.076	82.12	23.318	17.88	130.394
2012	97.334	84.81	17.430	15.19	114.764
2013	102.943	81.38	23.554	18.62	126.497
2014	98.978	78.71	26.770	21.29	125.748
2015	100.021	74.64	33.990	25.36	134.011
2016	82.485	72.68	31.011	27.32	113.496
2017	100.058	72.87	37.252	27.13	137.310
2018	100.831	88.11	13.603	11.89	114.434
2019	109.382	86.87	16.536	13.13	125.918
2020	94.584	85.92	15.499	14.08	110.083
Değişim (%)	-14.90		-27.56		-16.94

4.2.5. Hatay Bölgesi Anaç Küçükbaş Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi

Çizelge 4.15'e bakıldığında Hatay Bölgesinde anaç küçükbaş hayvan sayısı 2004 yılında toplam 56.769 bindir. Hatay bölgesi anaç koyun sayısı 2004-2020 yılları arasında %325.81 oranında yüksek bir artış yaparak 2004 yılında 29.854 bin olan anaç koyun sayısı 127.122 bin sayıya ulaşmıştır. Anaç keçiye baktığımızda ise 2004 yılında 26.915 bin iken bu keçi sayısı %270.17 artışla 99.632 bin sayıya ulaşmıştır. Toplama baktığımızda %299.43 kayda değer bir artış gözlenmektedir.

Çizelge 4.15. Hatay Bölgesi Anaç Küçükbaş Hayvan Varlığı (TUIK, 2020)

Yıllar	Koyun (Baş)	Oran (%)	Keçi (Baş)	Oran (%)	Toplam (Baş)
2004	29.854	52.59	26.915	47.41	56.769
2005	28.914	51.72	26.990	48.28	55.904
2006	32.387	55.41	26.060	44.59	58.447
2007	25.550	48.19	27.472	51.81	53.022
2008	26.237	48.06	28.351	51.94	54.588
2009	26.072	53.78	22.404	46.22	48.476
2010	28.389	53.63	24.543	46.37	52.932
2011	42.198	50.67	41.085	49.33	83.283
2012	59.584	55.63	47.515	44.37	107.099
2013	64.943	58.38	46.291	41.62	111.234
2014	65.674	55.24	53.210	44.76	118.884
2015	66.322	51.98	61.274	48.02	127.596
2016	67.325	52.21	61.637	47.79	128.962
2017	102.093	55.87	80.645	44.13	182.738
2018	101.016	55.75	80.163	44.25	181.179
2019	115.762	57.73	84.753	42.27	200.515
2020	127.122	56.06	99.632	43.94	226.754
Değişim (%)	325.81		270.17		299.43

4.2.6. Hatay Bölgesinde Sağılır Küçükbaş Hayvan Varlığı ve Yıllara Göre Değişimi

Çizelge 4.16’da görüldüğü üzere Hatay bölgesinde sağılan küçükbaş hayvan sayıları bakımından yıllara göre önemli miktarda bir değişim olmuştur. Sayısal bakımından sağılan koyun sayıları, sağılan keçi sayılarına göre daha fazla olduğu çizelge 4.13’de görülmektedir. 2004 yılında 25.674 bin baş sağılan koyun varlığı aradan ortalama 17 yıl geçen sürede %315.02’lik bir artışla 2020 yılında sayı 106.553 bine çıkmıştır. Keçi durumunda da 2004’lü yıllarda 22.609 bin baş iken, 17 yıllık sürede %219.36’lık artışla 72.203 bine yükselmiştir. Toplam sayıya baktığımızda değişim %270.23’lük bir artış görülmektedir. Ülke Ekonomisi ve istihdam açısından bakıldığında olumlu sonuçları olmuştur. Yıllara göre sağılan keçideki değişimin, toplam sağılan küçükbaş hayvan sayısının içindeki payı %41.05 ile %51.35 arasında değişim göstermektedir. Aynı durum koyun için söylemek gerekirse, toplam sağılan küçükbaş hayvan sayısının içindeki payı %48.65 ile %58.95 arasında değişim görülmektedir.

Çizelge 4.16. Hatay Bölgesi Sağılır Küçükbaş Hayvan Varlığı (TUIK, 2020)

Yıllar	Koyun (Baş)	Oran (%)	Keçi (Baş)	Oran (%)	Toplam (Baş)
2004	25.674	53.17	22.609	46.83	48.283
2005	24.866	52.31	22.672	47.69	47.538
2006	27.853	55.99	21.890	44.01	49.743
2007	21.973	48.78	23.076	51.22	45.049
2008	22.564	48.65	23.815	51.35	46.379
2009	22.422	54.37	18.819	45.63	41.241
2010	24.415	54.22	20.616	45.78	45.031
2011	36.290	51.26	34.511	48.74	70.801
2012	51.242	56.21	39.913	43.79	91.155
2013	55.851	58.95	38.884	41.05	94.735
2014	56.480	55.83	44.693	44.17	101.173
2015	57.037	52.57	51.470	47.43	108.507
2016	57.900	52.79	51.775	47.21	109.675
2017	87.800	56.45	67.742	43.55	155.542
2018	86.874	56.33	67.337	43.67	154.211
2019	99.555	58.31	71.193	41.69	170.748
2020	106.553	59.61	72.203	40.39	178.756
Değişim (%)	315.02		219.36		270.23

4.2.7. Hatay Bölgesinde Üretilen Küçükbaş Hayvan Süt Miktarı ve Yıllara Göre Değişimi

Hatay’da sağılan küçükbaş hayvan varlığından elde edilen süt miktarı, 2004 yılında toplam 4.493 bin ton iken %278.14’lük artış ile 2020 yılında 16.990 bin tona ulaşmıştır. 2020 yılında sağılan küçükbaş hayvan varlığından elde edilen süt üretim miktarının %55.69’u koyun, %44.33’ü ise keçi sütünden elde edilmektedir. Üretilen koyun sütünün toplam süt miktarının içindeki payı %45.19 ile %55.69 arasında değişim göstermektedir. Bu durumu keçi için söylemek gerekirse toplam süt miktarının içindeki payı %45.11 ile %55.55 arasında değişim göstermektedir (Çizelge 4.17).

Çizelge 4.17. Hatay Küçükbaş Hayvan Süt Miktarı (TUIK, 2020)

Yıllar	Koyun (Ton)	Oran (%)	Keçi (Ton)	Oran (%)	Toplam (Ton)
2004	2.233	49.70	2.260	49.70	4.493
2005	2.163	48.83	2.267	48.83	4.430
2006	2.423	52.54	2.189	52.54	4.612
2007	1.911	45.31	2.307	45.31	4.218
2008	1.963	45.19	2.381	45.19	4.344
2009	1.950	50.90	1.881	50.90	3.831
2010	2.124	50.75	2.061	50.75	4.185
2011	3.157	47.78	3.451	47.78	6.608
2012	4.458	52.76	3.991	52.76	8.449
2013	4.859	55.55	3.888	55.55	8.747
2014	4.913	52.37	4.469	52.37	9.382
2015	4.962	49.08	5.147	49.08	10.109
2016	5.037	49.31	5.177	49.31	10.214
2017	7.638	53.00	6.774	53.00	14.412
2018	7.558	52.89	6.733	52.89	14.291
2019	8.661	54.89	7.119	45.11	15.780
2020	9.461	55.69	7.529	44.31	16.990
Değişim (%)	323.69		233.14		278.14

4.2.8. Coğrafi Durum

Hatay ili ülkemizin güneyinde, İskenderun körfezinin doğu kıyılarında yer almaktadır. Kuzeybatıdan Adana, kuzeyden Osmaniye, kuzeydoğudan Gaziantep, batıdan Akdeniz, Güney ve Doğudan Suriye ile etrafı çevrilidir. Hatay; Antakya, Belen, Hassa, Dört Yol, Altınözü, İskenderun, Samandağ, Kırıkhan, Kumlu, Yayladağı, Erzin ve Reyhanlı ilçesi dâhil toplamda 12 ilçeden oluşmaktadır. Yüzölçümü göller hariç 5.524 km² olup, il topraklarının %33.5'ini ovalar, %46.1'ini dağlar ve %20.4'ünü platolar oluşturmaktadır. Başlıca yüzey şekilleri; plato, dağ ve ovalardan oluşur. En önemli dağlık alan, Amik ovası içerisinde yer alan graben alanı ile Akdeniz arasında bir set gibi yükselen ve kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan Amanos Dağları'dır. Bu dağların il içindeki en yüksek noktası ise Hassa ilçesinin batısında bulunan Mıgır Tepe (2240m) oluşturur. Hatay bölgesinin en önemli ve en verimli tarım alanını Amik Ovası oluşturmaktadır. İldeki diğer önemli ovalar ise; İskenderun körfezinin doğu ve kuzeydoğusunda Dört Yol ve Erzin ovaları bulunmaktadır. En önemli akarsuyu, kaynağını Lübnan dağlarından alan Asi nehridir. Nehrin toplam uzunluğu 556 km olup, üç ülke topraklarına yayılmış (Türkiye, Lübnan ve Suriye) su toplama alanı ise 20.847 km²'dir. Hatay ilinin güneyinde, Suriye sınırı ile Asi nehri arasında kalan ve yükseltisi yaklaşık 400-900 m'ler arasında değişen Kuseyr Platosunu oluşturur. Plato üzerinde yer yer tepelikler ve Keldağ (1730 m) yükseltisi bulunur.

4.2.9. İklim Durumu

Hatay İlinde yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı tipik bir Akdeniz iklimi egemendir. Yıllık sıcaklık ortalamaları 15.1-20 °C derece arasında değişmektedir. Yıllık ortalama toplam yağış miktarı 562.2-1216.3 mm'ler arasında değişim göstermektedir. En az yağış miktarı yaz aylarında, en fazla yağış miktarı kış aylarında düşmektedir.

4.3. Toprak Yapısı

Hatay bölgesi toprak cinsleri bakımından çeşitlilik gösterir. İl sınırları içerisinde en yaygın olanlar; kırmızı-kahverengi Akdeniz toprakları, kahverengi orman toprakları, kırmızı Akdeniz toprakları, kolüvyal topraklar ve alüvyal topraklardır. Kırmızı-

kahverengi Akdeniz toprakları ile kırmızı Akdeniz toprakları ortalama 400-1000 mm'ler arasında yağış alan zemininde kalkerli kayaçların yoğun olduğu orman ve maki alanlarında görülür.

4.4. Nüfus ve Yerleşim

Hatay ve çevresi Anadolu'da yerleşik hayatın ilk görüldüğü alanlardan biridir. Bu bölge de insan faaliyetlerine ait ilk izler Milattan Önceki tarihlere uzanır. Hatay tarihine baktığımızda belirli dönemlerinde yoğun yerleşme ve nüfus hareketlerini gözlenmektedir. Hatay'ın 2020 yılına ait nüfus sayımına göre; erkek nüfus 840.197bin, kadın nüfus ise 830.515'dir. En fazla nüfus 393.634'ü (%23.56) Antakya ilçesinde bulunurken, en az nüfus 13.384 bin ile (%0.88) Kumlu ilçesinde bulunmaktadır.

Türkiye'nin genelinde olduğu gibi Hatay bölgesinde de nüfusun yani yerleşim alanlarının büyük bir oranda ovalarda toplandığı görülmektedir. Dört Yol'dan Belen ve Arsuz'a kadar uzanan kuzey-güney yönünde ki hat ile Samandağ'ından Antakya-Serinyol'a güneybatı-kuzeydoğu yönündeki hatta yerleşmeler neredeyse kesintisiz devam etmektedir. Bu saydığımız iki hat yerleşmenin ne nüfusun en yoğun alanlarıdır. Antakya, İskenderun, Dört Yol ve Kırıkhan iş imkânlarının fazla olması ve şehrsel özellikler göstermesinden komşu ilçelerden ve illerden göç almıştır. Yükseltinin ve eğimin arttığı alanlarda nüfus yoğunluğu düşmektedir. Bu alanlarda sürekli yerleşmelerin yerine yayla gibi mevsimlik geçici yerleşmeler yoğun olarak görülmektedir (Çizelge 4.18).

Çizelge 4.18. Hatay İlinde Nüfusun Yerleşmelere Göre Dağılımı (TUIK, 2020)

İlçe	Erkek nüfus	Oran (%)	Kadın Nüfus	Oran (%)	İlçe Nüfus	Oran (%)
Antakya	197.227	23.47	196.407	23.65	393.634	23.56
İskenderun	126.008	15.00	124.968	1.05	250.976	15.02
Defne	79.891	9.51	82.308	9.91	162.199	9.71
Dörtyol	64.323	7.66	63.666	7.67	127.989	7.66
Samandağ	60.740	7.23	63.259	7.62	123.999	7.42
Kırıkhan	60.202	7.17	59.652	7.18	119.854	7.17
Reyhanlı	53.208	6.33	52.101	6.27	105.309	6.30
Arsuz	51.017	6.07	48.463	5.84	99.480	5.95
Altınözü	31.213	3.71	29.648	3.57	60.861	3.64
Hassa	29.085	3.46	27.867	3.36	56.952	3.41
Payas	21.939	2.61	21.556	2.60	43.495	2.60
Erzin	20.964	2.50	20.713	2.49	41.677	2.49
Yayladağı	20.190	2.40	16.579	2.00	36.769	2.20
Belen	17.259	2.05	16.875	2.03	34.134	2.04
Kumlu	6.931	0.82	6.453	0.78	13.384	0.80
Toplam	840.197	100	830.515	100	1.670.712	100.00

4.5. İşgücü Durumu

Hatay bölgesinde, yıllara ait işgücüne katılma oranları Çizelge 4.19’da verilmiştir. Buna göre 15-19 yaş aralığına ait işgücüne katılma oranı ortalama erkeklerde 41.28 iken, bu oran kadınlarda 15.55’dir. Erkeklerde en fazla işgücüne katılım ortalama 91.7 ile 25-34 yaş aralığında olup, kadınlarda ise en fazla 41.2 ortalamasıyla 20-24 yaş grubu arasındadır. 20-24, 25-34 ve 35-54 yaş gruplarında erkeklerin işgücüne katılma oranı oransal olarak düşmekte ancak kadınlarda artış gözlenmektedir. 55+ yaş grubunda ise işgücüne katılma oranı, erkeklerde ve kadınlarda 15-19 yaş aralığındaki orana yaklaşmaktadır (Çizelge 4.19).

Çizelge 4.19. Yaş Gruplarına ve Yıllara Göre İşgücüne Katılma Oranları (TUIK, 2020)

Hatay						
Yıl	Cinsiyet	Yaş aralığı (%)				
		15-19	20-24	25-34	35-54	55+
2017	Erkek	40.5	76.1	93.6	88.5	36
	Kadın	15.7	37.3	36.3	34.9	15.6
2018	Erkek	43.5	74.6	92.4	88.5	38.5
	Kadın	20.6	41.2	40.9	36.6	18.5
2019	Erkek	42.3	76.1	91.7	88.9	35
	Kadın	16.1	43.3	38.5	36.9	14.7
2020	Erkek	38,8	64	86	84.9	29.7
	Kadın	9.8	34.3	38.2	32.4	14.8
Ortalama	Erkek	41.28	72.7	90.93	87.7	34.8
	Kadın	15.55	39.3	38.48	35.2	15.9

2020 yılında Hatay ilinde istihdam edilen erkeklerin %16.41'i tarım, %29.41'i sanayi ve %54.18'i hizmet sektöründen çalışırken, kadınların %22.83'ü tarım, %12.20'si sanayi ve %64.96'sı ise hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Çizelge 4.20'de erkeklerin ve kadınların 2018 yılından 2020 yılına gelindiğinde tarım, sanayi alanlarında istihdamda düşüş yaşandığı ama hizmet sektöründe yükselme olduğu görülmektedir.

Şahinli tarafından 2011 yılında yapılan çalışmada, Konya ilinde erkekler ve kadınların en fazla istihdam sırasıyla %27.62 ve %59.85 oranla tarım sektöründe istihdam edildiğini belirtmiştir. Hatay ilinde “Küçükbaş Hayvancılık Yapan Ailelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı” başlıklı yaptığım çalışmada ise erkek ve kadınların sırasıyla %54.18 ve %64.96 ile en fazla istihdam edildiği sektör hizmetler koludur. Konya ve Hatay Bölgesinde yapılan çalışmalar istihdam edilen sektör bakımında karşılaştırma yapıldığında bir benzerlik görülmemektedir.

Çizelge 4.20. İstihdam Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı, Hatay, 15+ Yaş (TUIK, 2020)

Yıl	Cinsiyet	Tarım	Oran (%)	Sanayi	Oran (%)	Hizmet	Oran (%)	Toplam	Oran (%)
2018	Erkek	139	20.38	209	30.65	334	48.97	682	100.00
	Kadın	97	34.28	29	10.25	157	55.48	283	100.00
2019	Erkek	118	18.18	193	29.74	338	52.08	649	100.00
	Kadın	76	28.57	27	10.15	163	61.28	266	100.00
2020	Erkek	106	16.41	190	29.41	350	54.18	646	100.00
	Kadın	58	22.83	31	12.20	165	64.96	254	100.00

4.6. İlin Arazi Varlığı

Hatay İl'inin toplam tarım arazi varlığı 275.578 ha olup toplam arazinin (552.400 ha) %49.89'sini oluşturmaktadır. Diğer yandan Orman, tapusuz, konut ve diğer arazi varlıkları 219.604 ha olup, toplamın %39.75'ini oluşturmaktadır (Çizelge 4.21).

Türkiye'de bulunan toplam çayır-mera alanı 14.6 milyon ha (TÜİK, 2018) ile toplam kara alanlarımızın %18.8'ini kapsamakta ve bu alanların tümünde hayvanlar otlatılarak değerlendirilmektedir. Hatay bölgesinde toplam arazi varlığının sadece %3.12'sini oluşturan meralar Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Hatay bölgesinde mera alanların az olması yetiştiricileri ekstansif besiden daha çok entansif besi şekline yöneltmiştir. Bu durum ise bölge yetiştiricileri için maliyeti artıran bir durumla sonuçlanmıştır. Maliyeti artan yetiştiricilerinde zamanla mesleği bırakmakla karşı karşıya kalınması da ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çizelge 4.21. Hatay İlinin Arazi Varlığı (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021)

Arazinin niteliği	Alan (ha)	Oran (%)
Tarım Arazisi	275.578	49.89
Orman-Tapusuz-Konu-Diğer Arazi	219.604	39.75
Su Yüzeyi-Kayaç-Leçelik Alan	39.965	7.23
Mera Arazisi	17.253	3.12
Toplam	552.400	100.00

4.6.1. Tarım Arazilerinin Dağılımı

Hatay bölgesinin toprak yapısı, iklim ve diğer doğal koşulları; ürün deseninde farklılığa, hasatta erkenciliğe ve ikinci ürün yetiştirilebilmesi olanak sağlamaktadır. Bu yüzdendir ki yılın dört mevsiminde üretim yapmak mümkündür. Entansif tarımın uygulandığı Hatay bölgesinde bitki çeşitleri olarak buğday, sanayi bitkileri (pamuk mısır), sebzeler, zeytin ağaçları, yağlı tohumlar, meyve, tarla sebzeçiliği, yem bitkileri ve ikinci ürün olmak üzere toplam 275.578 bin ha ekim alanı bulunmaktadır.

Araştırmaya konu olan ilin toplam arazi miktarının %55,75'ini tarla arazi oluşturmaktadır. Sırasıyla %34.75 ile meyve ve %9.49 ile de sebze alanından oluşmaktadır. Çizelgeye dikkatli baktığımızda meyve ve sebze alanlarının toplamı, yaklaşık olarak tarla arazisinin toplamına yaklaşıktır (Çizelge 4.22).

Çizelge 4.22. Hatay İli Tarım Arazilerin Kullanımı (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021)

Arazi	Alan (ha)	Oran (%)
Tarla arazisi	153.640	55.75
Meyve alanı	95.775	34.75
Sebze alanı	26.163	9.49
Toplam	275.578	100.00

Hatay Bölgesinde toplam arazi miktarının %64,05'i sulanabilir durum olup, geri kalan 99.063 ha ise sulamaya elverişli olmayan kuru arazilerdir. Türkiye genelinde 2020 yılı için toplam tarım alanı 23.145.133 ha olup, toplam alanın %68,6'sı sulanan ve %31,4'ü ise sulanmayan tarım alanıdır (TÜİK, 2020). Hatay bölgesi sulanan tarım alanı %64,05'lik oranla Türkiye ortalamasının altında kalmıştır (Çizelge 4.23).

Çizelge 4.23. Hatay İli Tarım Arazilerin Sulama Durumu (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021)

Sulama durumu	Alan (ha)	Oran (%)
Sulanan arazi miktarı	176.515	64.05
Sulanmayan arazi miktarı	99.063	35.95
Toplam	275.578	100.00

Hatay iline ait tarımsal ovaların durumuna baktığımızda Amik, Dört Yol-Erzin ve Arsuz Ovası olmak üzere toplamda 120.222 ha olup, toplamın %87,66'sını Amik ovası oluşturarak en büyük paya sahiptir. %3,82 ile Arsuz Ovası en küçük paya sahiptir. (Çizelge 4.24).

Çizelge 4.24. Hatay İline Ait Tarımsal Ovalar (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021)

Tarımsal ovalar	Alan (ha)	Oran (%)
Amik ovası	105.388	87.66
Dört Yol-Erzin ovası	10.236	8.51
Arsuz ovası	4.598	3.82
Toplam	120.222	100.00

4.7. Bitkisel Üretim

Araştırmaya, konu olan Hatay Bölgesinde 2021 yılına ait yetiştirilen önemli ürünlerin üretim ve verim değerlerine bakıldığında ekim alanları ve üretim miktarları bakımından ilk sırada buğday olup, daha sonra ekim alanı ile üretim bakımından mısır bitkisi ve sırasıyla diğerleri gelmektedir. Türkiye buğday verim ortalaması 266 kg/da olup, Hatay bölgesi buğday verim ortalaması 457 kg/da ile Türkiye ortalamasının üzerinde kalmıştır (Çizelge 4.25).

Hatay ili buğday verimi Türkiye geneli buğday veriminden dekara 191 kg daha fazladır. Hatay ilinde 2021 yıllık buğday üretimi yaklaşık 240.270 bin tondur. Bu üretim miktarı Türkiye'nin 14.500 milyon ton kadar olan yıllık ortalama buğday üretiminin %1,66'sını karşılamaktadır. Bölgede yetiştirilen küçükbaş hayvanlara fabrika yemlerin yanı sıra buğday, arpa, mısır ve yulaf gibi dane yemlerle de desteklenmesi yetiştiriciler için bir avantajdır.

Çizelge 4.25. Hatay Bölgesinde Tahıl Ürünlerin Ekim Alanı (TUIK, 2020)

Tahıllar	Ekim alanı (da)	Verim (kg/da)	Üretim (bin ton)
Buğday	525.841	457	240.270
Arpa	32.841	252	8.260
Mısır	166.434	1.077	179.211
Yulaf	9.740	225	2.192

4.8. İncelenen İşletmelere Ait Bulgular

Araştırma verilerinin analizi sonucu elde edilen bulgular çalışmanın bu bölümünde verilmiştir.

4.9. Nüfus ve İşgücü Durumu

Araştırma kapsamına giren işletmelerin aile nüfusu ve işgücü kullanımına mensup çeşitli göstergelere yer verilmiştir. Bu bağlamda ortalama aile genişliği, cinsiyet, yaş ve eğitim durumu ele alınmıştır. Mevcut küçükbaş hayvancılık işletmelerde potansiyel aile işgücü kullanımı erkek iş birimi (EİB) hesaplanarak çizelgeler halinde sunulmuştur.

4.9.1. İncelenen İşletmelerin Nüfus Mevcudu

Araştırma kapsamına giren işletmelerin aile nüfus ortalaması 5,36 olup, bu ortalama işletmeler bazında 5.62 ile 5.25 arasında değişmektedir. Nüfus 5.62 ile en fazla 2. grupta yer almaktadır. En düşük ise 5.25 ile 3. grupta yer almaktadır. (Çizelge 4.26).

Çizelge 4.26. İncelenen İşletmelerde Nüfus Durumu

Grup numarası	Örneğe giren işletme sayısı	Ortalama (kişi)
1	28	5.29
2	13	5.62
3	12	5.25
Ortalama/toplam	53	5.36

İşletme gruplarına ait toplam nüfusun eğitim durumları Çizelge 4.27’de verilmiştir. Buna göre 1. grup içerisinde en fazla eğitim düzeyi %71.4’ün ilkokul mezunu, en düşük %7.2 ile lise mezunu; 2. grup içerisinde en fazla eğitim düzeyi %69.2’nin ilkokul mezunu, en düşük %7.7 ile okur-yazar değil ve üniversite mezunu; 3. grup içerisinden en fazla %66.6’nın ilkokul mezunu, en düşük %16.7 ile okur-yazar olmadığı tespit edilmiştir. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa eğitim düzeyi üniversite mezunu olup %7.7 ile 2. grupta yer almakta, eğitim düzeyi en düşük okur-yazarlığı olmayan işletmecisi ise %16.7 ile 3. grupta yer almaktadır (Çizelge 4.27).

Çizelge 4.27. Hatay İline Ait Yapılan İşletmelerde Aile Nüfusun Eğitim Durumu (%)

İşletme Grupları	Okur-Yazar Değil	Okur-Yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Toplam
1	0	0	71.4	21.4	7.2	0	100.00
2	7.7	0	69.2	15.4	0	7.7	100.00
3	16.7	0	66.6	16.7	0	0	100.00

Araştırma kapsamına giren işletmelerin eğitim düzeylerine baktığımızda, küçükbaş hayvan yetiştiricilerin %69.81 ile ilkokul düzeyinde en fazla paya sahip olup, daha sonra %18.87'lik oranla ortaokul seviyesi ve en düşük %1.89 ile de üniversite mezunu gelmektedir (Çizelge 4.28). Küçükbaş hayvancılıkta modern teknik yapılarını ve alanda uzmanlaşıp ürün kalitesini ve üretim miktarını artırmak açısından öncelikle eğitim düzeyinin yükseltilmesi tarımsal yayım ve danışmanlık eğitimlerinin verilebilmesi ve etkinliği bakımından önemlidir.

Çizelge 4.28. İşletme Sahibinin Eğitim Düzey Dağılımı

Eğitim düzeyi	Frekans dağılımı	Oran (%)
Okuryazar olmayan	3	5.66
İlkokul	37	69.81
Ortaokul	10	18.87
Lise	2	3.77
Üniversite	1	1.89
Toplam	53	100.00

Görüşme yapılan işletmelerde işletmecinin yaş ortalaması 43.62 olup, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde deneyim süresi de 22.28 yıl olarak hesaplanmıştır. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği mesleğinde tecrübe olayı; herhangi bir kuruluşlardan hayvanların beslenmesini ve bakımlarını yapabilme, hastalıklara karşı koruyabilme ve mücadele etme gibi eğitimleri almayı, onun yerine bu faaliyetin babadan oğula geçen bir alışkanlık olmasından kaynaklanmaktadır. (Çizelge 4.29).

Dağıstan tarafından 2002 yılında Orta-Güney Anadolu Bölgesinde koyunculuk faaliyetinde yapılan çalışmada; işletmecilerin yaş ortalaması 45,99 ve deneyim süresi de 24,14 yıl olarak bulunmuştur. Araştırmaya konu olan bölgede işletmecilerin geleneksel yetiştiricilik yöntemi uyguladıkları vurgulanmıştır. Dağıstan (2002)'in çalışması ve yapılan bu çalışmada işletmecilerin yaş ortalaması ile deneyim süresi arasında yakın bir benzerlik bulunmaktadır.

Çizelge 4.29. İncelenen İşletmelerde İşletmecinin Ortalama Yaşı ve Deneyim Süresi

İşletme grupları	Yaş (kişi)	Deneyim süresi (yıl)
1	40,86	17,86
2	47,85	29,00
3	45,50	25,33
Ortalama	43,62	22,28

4.9.2. İncelenen İşletmelerin İşgücü Durumu

Çalışma kapsamında incelenen işletmelerin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde işgücüne sahip olduğu görülmektedir. Fakat bu yeterli olan işgücünün etkin bir şekilde kullanıldığı söylenemez. İşletmelerin mevcut işgücünün büyük bir bölümünün küçükbaş hayvan faaliyetinde kullanıldığını söyleyebiliriz.

İşletmelerde potansiyel aile iş gücü ortalama 3,88 EİB olarak hesaplanmış olup, bu değer işletme büyüklük gruplarında 3,72 ile 3,83 EİB arasında değişmektedir (Çizelge 4.30). Şahinli tarafından 2011 yılında Konya ilinde koyunculuk faaliyetinde yapılan bir çalışmada işletme gruplarına göre aile işgücü varlığı 3,09 ile 3,49 EİB arasında değişmekte ve toplam işletme ortalaması 3,18 EİB olup, Hatay'daki işletmelere göre daha az işgücü kullanılmaktadır. Hatay bölgesinde işletmelerin işgücü varlığı hayvancılık faaliyetinin daha entansif yürütülmeekte olduğunu göstermektedir. Mera alanlarının yetersiz olması en büyük etkendir.

Çizelge 4.30. İncelenen İşletmelerde İşgücü Kullanım Durumu

İşletme grupları	Ortalama (EİB)	Oran (%)
1	3,72	50.70
2	4,27	27.00
3	3,83	22.30
Ortalama/Toplam	3,88	100.00

4.10. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu

Tarımsal üretimde arazi durumu, diğer üretim faaliyetlerine karşın vazgeçilmez bir üretim faktörüdür. Araştırmaya konu olan işletmelerin genişliği, mülk araziye ortakçılık ve kiracılık şekillerinde işlenen arazi miktarları eklenerek ve aynı şekilde kira ve ortağa verilen arazi miktarları çıkartılarak bulunmuştur. Araştırma bölgesinde çalışma yaptığımız işletmelerin arazileri ve arazi tasarruf şekilleri ortaya konulmuştur.

Çizelge 4.31’de ortalama işletme arazisi ve sulama durumları belirtilmektedir. Buna göre işletmelerin ortalama 67.45 da sulu, 54.26 da kuru olmak üzere toplam 121.72 da arazi genişliğine sahip oldukları ve bunun %44.58’i kuru, %55.42’si sulu arazilerden oluşmuştur. İşletmelerin ortalama arazi varlığı en fazla 3. grupta yer alırken, en az 1. grupta yer almaktadır. Hatay bölgesinin sulanabilir arazi durumuna baktığımızda toplam arazi miktarının %66.05’i sulanan araziden oluştuğu ve incelenen işletmelerin sulanan arazi miktar oranıyla aynı olduğu görülmektedir

Dağıstan tarafından 2002 yılında Orta-Güney Anadolu Bölgesinde koyunculuk faaliyetinde yapılan çalışmada; işletmelerin ortalama 120 da kuru, 41 da sulu olmak üzere toplamda 161 da araziye sahip oldukları ve bunun %25.47’si sulu, %74.53’kuru araziden olduğu belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmanın sonuçlarına baktığımızda işletmelerin kuru, sulu ve toplam arazi genişliği bakımından Hatay Bölgesinde yapılan araştırmaya konu olan işletmelerin arazi genişlikleri fazla olup benzerlik görülmemektedir.

Koca tarafından 2014 yılında Karaman ilinde koyunculuk faaliyetinde yapılan bir çalışmada ise incelenen işletmelerin sahip oldukları arazilerin %42.39’u sulanabilir durumdadır. %57.61’i ise kuru arazi vasfındadır. Mevcut işletmelere ait toplam arazi varlığı 122.18 da olup, %46.72’si sulu ve %75.46 da ise kuru arazidir.

Karaman İl'inde yapılan araştırma ile Hatay İl'inde yapılan araştırma karşılaştırdığında, işletmelerin toplam sahip olduğu arazi miktarının hemen hemen aynı olduğu fakat kuru ve sulu arazi miktarlarına bakıldığında değişiklik gösterdiği görülmektedir.

Çizelge 4.31. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı ve Suluma Durumu

İşletme grupları	Tarla arazisi					
	Sulu arazi		Kuru arazi		Toplam arazi	
	(Da)	(%)	(Da)	(%)	(Da)	(%)
1	45	49.45	46	50.55	91	100.00
2	95	85.59	16	14.41	111	100.00
3	90	43.90	115	56.10	205	100.00
İşletmeler ortalaması	67,45	55.42	54,26	44.58	121,72	100.00

Toprağın mülkiyet şekli çiftçilerin üzerinde önemli rol oynamaktadır. İşletmelerin tasarruf şekilleri Çizelge 4.32'de verilmiştir. Tüm işletmelerin ortalama arazi genişliği 121,72 da olup, bunun %52.5'i kiraya tutulan arazi, %21.1'i mülk ve %26.4'ü ortakçılıkla işlenen arazilerden oluşmaktadır.

İşletme gruplarına göre işletme arazisi içindeki kiraya tutulan arazisinin payı %86.49 ile %36.26 arasında değişirken, 2. grup işletmelerde en yüksek değer ve 1. grup işletmelerde en düşük paya sahiptir. İşletme arazileri içerisinde mülk arazinin payı %37.26 ile %9.76 arasında değişmektedir ve 1. grupta %37.36 ile en yüksekte yer alırken, 3. grupta ise %9.76 ile en düşük paya sahiptir. Ortakçılıkla işlenen arazilerin işletme arazisi içindeki payı %41.46 ile %0.90 arasında değişim göstermektedir (Çizelge 4.32).

Şahinli tarafından 2011 yılında Konya ilinde koyunculuk faaliyetinde yapılan bir çalışmada, koyunculuk faaliyetine yer veren tarım işletmelerinin toplam arazi varlıkları 137,95 dekadır. Toplam arazinin %92.64'ü mülk, %8.75'i kira veya ortağa tutulan ve %1.39'u kira veya ortağa verilendir. Konya Bölgesinde işletmelerin arazi tasarruf dağılımının büyük kısmı mülkiyete dayalı olurken, Hatay Bölgesi işletmelerin arazi tasarruf durumu ise kiraya tutulan ağırlıklı olup, mülk ve ortakçılık ise yakın değerlerdedir. Bu durumda Konya'daki işletmeler aynı zamanda tarım işiyle uğraşabilirler hem de hayvancılıkta kullanılan yem girdilerini kendi arazilerinde yetiştirip

masrafları düşürme imkânına sahipken, bu durum Hatay Bölgesi küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin mülkiyete dayalı arazi varlığından çok kiraya tutulan arazi olduğu masrafı azaltma söz konusu olmayabilir.

Acar ve Ayhan 2012 yılında Isparta ili damızlık koyun keçi yetiştiricileri birliği üyesi keçicilik işletmelerin mevcut durumu başlıklı çalışmasında, işletme sahiplerinin %73.33'ünün arazisini olmadığı ve %23.64'ünün hayvan otlatma için arazi kiralık arazilerdir. Hatay bölgesinde kaba yem yetiştirmek ve azda olsa bitkisel üretim ekimi yapmak için kiraya arazi tutulmaktadır. Dolayısıyla iki çalışma arasında benzerlik görülmemekte olup, Isparta bölgesinde işletme sahipleri çayır-mera alanları konusunda ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar.

Koca tarafından 2014 yılında Karaman ilinde koyunculuk faaliyetinde yapılan bir çalışmada ise incelenen işletmelerin sahip oldukları toplam arazi 122,18 da olup, bu arazinin %95.36'sı mülk, %3.90'ı kiraya tutulan arazidir. Hatay'da yapılan çalışma ile toplam arazi genişliği çok yakın olmasına rağmen tasarruf durumunun dağılımı ise birbirine yakın değerler değildir.

Çizelge 4.32. İşletme Arazisi ve Arazi Tasarruf Durumunun Dağılımı (Da)

İşletme grupları	Mülk arazi	Oran (%)	Kiraya tutulan arazi	Oran (%)	Ortağa tutulan arazi	Oran (%)	Toplam işletme arazisi	Oran (%)
1	34	37.36	33	36.26	24	26.37	91	100.00
2	14	12.61	96	86.49	1	0.90	111	100.00
3	20	9.6	100	48.78	85	41.46	205	100.00
İşletmeler ortalaması	25,92	21.1	63.62	52.5	32,17	26.4	121,72	100.00

4.11. İncelenen İşletmelerin Hayvan Sermayesi

Araştırma kapsamında yer alan işletmelerin ortalama hayvan sermayesi 1.700.046,22 TL'dir. Bunun %5.15'i büyükbaş hayvan sermayesi, %94.85'i ise küçükbaş hayvan sermayesinden oluşmaktadır. Küçükbaş hayvan sermayesi işletme gruplarına göre %95.93 ile %92.73 oranları arasında değişmektedir. İşletme gruplarına göre toplam hayvan sermayesi 1.260.050,00 TL ile 3.355.900,00 TL arasında değişmekte olup,

işletmenin toplam hayvan sermayesinin %94.85'i kkbaş hayvan sermayesinden oluşmaktadır (izelge 4.33).

Dağıstan tarafından 2002 yılında Orta-Güney Anadolu Bölgesinde koyunculuk faaliyetinde yapılan bir çalışmada, işletmeler ortalamasına göre, kkbaş hayvan sermayesinin toplam hayvan sermayesi içindeki payını %72.31 ile %88.27 arasında bulmuştur. Ortalama kkbaş hayvan sermayesinin toplam hayvan sermayesi içindeki payı %82.30'dur.

şahinli tarafından 2011 yılında Konya İl'inde koyunculuk faaliyetinde yapmış olduğu çalışmada ise, ortalama hayvan sermayesi 52.832,91 TL'dir. Bunun %31.51'i büyükbaş hayvan sermayesi, %68.07'si kkbaş hayvan sermayesi ve %0.42'si kümes hayvanları sermayesinden oluşmaktadır. İşletme gruplarına göre ortalama hayvan sermayesi 23.748,28 TL ile 182.859,48 TL arasında yer almaktadır.

Hatay bölgesinde yapılan çalışmada ise ortalama kkbaş hayvan sermayesinin toplam hayvan sermayesi içindeki payı %94.85 olarak bulunmuş olup, Dağıstan (2002) tarafından yapılan çalışma arasında benzerlik olduğu söylenebilir ama şahinli (2011) tarafından yapılan çalışmada benzerlik olduğu söylenemez (izelge 4.33).

Çizelge 4.33. İncelenen İşletmelerde Hayvan Sermayesi Değerleri (TL) ve Dağılımı (%)

Sermaye çeşitleri	İşletme grupları						İşletmeler ortalaması	
	1		2		3			
	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)
Büyükbaş hayvan sermayesi	51.300	4.07	21.000	1.88	244.000	7.27	87.498	5.15
Küçükbaş hayvan sermayesi	1.208.750	95.93	1.098.250	98.12	3.111.900	92.73	1.612.548	94.85
Hayvan sermayesi toplamı	1.260.050	100.00	1.119.250	100.00	3.355.900	100.00	1.700.046	100.00

Çizelge 4.34. İncelenen İşletmelerde Küçükbaş Hayvan Sermayesi Değerleri (TL) ve Dağılımı (%)

Sermaye çeşitleri	İşletme grupları						İşletmeler ortalaması	
	1		2		3		TL	Oran (%)
	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)		
Koyun	654.550	54.15	620.500	56.50	2.122.300	68.20	978.519	60.68
Keçi	554.200	45.85	477.750	43.50	989.600	31.80	634.029	39.32
Küçükbaş hayvan sermayesi toplamı	1.208.750	100.00	1.098.250	100.00	3.111.900	100.00	1.612.548	100.00

İncelenen işletmelerde ortalama küçükbaş hayvan sermayesi 1.612.548 TL'dir. Bunun %60.68'i koyun sermayesi, %39.32'si keçi sermayesinden oluşmaktadır. İşletme gruplarına göre küçükbaş hayvan sermayesi toplamı 1.208.750 TL ile 3.111.900 TL arasında yer almaktadır (Çizelge 4.34).

4.12. İncelenen İşletmelerin Hayvansal Ürün Dağılımı

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin hayvansal gelir durumuna bakıldığında işletmelerin ortalama toplam geliri 355.403 TL olup, toplam gelirin %63.94'ü çiğ süttten, %31.19'u peynirden ve %4.87'si yoğurttan gelir sağlanmaktadır. İşletmenin süttten gelir oranları %82.20 ile %50.12 arasında değişmektedir. İşletmeler en fazla gelirini çiğ süttten en az gelirini ise çiğ sütü yoğurda dönüştürüp sağlamaktadır (Çizelge 4.35).

Çizelge 4.35. İşletmelerin Hayvansal Ürün Gelir Dağılımı

İşletme grupları	Çiğ süt (TL)	Oran (%)	Peynir (TL)	Oran (%)	Yoğurt (TL)	Oran (%)	Toplam (TL)	Oran (%)
1	199.625	82.20	36.240	14.92	7.000	2.88	242.865	100.00
2	166.550	62.13	62.500	23.32	39.000	14.55	268.050	100.00
3	357.400	50.15	337.325	47.34	17.900	2.51	712.625	100.00
İşletme Ort.	227.235	63.94	110.851	31.19	17.317	4.87	355.403	100.00

İncelenen işletmelerin gelir durumuna bakıldığında işletmelerin ortalama toplam geliri 493.177 TL olup, bunun %27.94'ü bitkisel, %72.06'sı hayvansal gelirden oluşmaktadır. Çizelge 4.36'da görüldüğü üzere işletmeler en fazla gelirini hayvansal üründen en az gelirini ise bitkisel üründen sağlamaktadır.

Çizelge 4.36. İşletmelerin Gelir Dağılımı

İşletme grupları	Bitkisel gelir	Oran (%)	Hayvansal gelir	Oran (%)	Toplam gelir	Oran (%)
1	224.250	48.01	242.865	51.99	467.115	100.00
2	27.000	9.15	268.050	90.85	295.050	100.00
3	56.000	7.29	712.625	92.71	768.625	100.00
İşletmeler ortalaması	137.774	27.94	355.403	72.06	493.177	100.00

4.13. Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetinin Ekonomik Analizi

4.13.1. Otlatma ve Yemleme

Hatay bölgesinde doğal koşullar, tarımsal yapı ve iklim özellikleri küçükbaş hayvancılığın gelişmesi ve yaygın hale gelmesi için uygun bir ortam vardır. Hava şartlarından dolayı otlatma yapamadıkları için sadece kış aylarında yoğunlaştırılmış yem verilmektedir. Hatay'ın ova köylerindeki küçükbaş hayvancılık işletmecilerin bazıları yaz aylarında mera alanlarının az oluşu ve verimsiz olmasından dolayı Adana ilinin yüksek bölgelerine nakliye araçları tutarak hayvanlarını otlatmaya götürdükleri de görülmektedir.

Çalışmaya konu olan işletmelerde küçükbaş hayvanların yıllık ortalama 222,92 günü mera ve anızlarda otlatılırken, 142 günü ise ağılda yemlenmektedir. Küçükbaş hayvanların toplam otlatma süreleri 193 ile 258 gün arasında değişmektedir(Çizelge 4.37).

Dağıstan tarafından 2002 yılında Orta-Güney Anadolu Bölgesinde koyunculuk faaliyetinde yapılan bir çalışmada, işletmelerde koyunlar yılın ortalama 246 günü mera ve anızlarda otlatılırken, 119 gün ağılda yemlenmektedir. Araştırmaya konu olan iki bölge içinde merada ve anızda otlatma süreleri ile ağılda yemleme zamanları birbirine benzerlik göstermektedir. Yapılan iki çalışma içinde yarı entansif küçükbaş hayvan yetiştiriciliği görülmektedir.

Çizelge 4.37. İncelenen İşletmelerde Küçükbaş Hayvanların Otlatma ve Yemlenmeleri

İşletme grupları	Merada otlatma	Anızda otlatma	Toplam otlatma süresi (gün)
1	150	43	193
2	170	85	255
3	165	93	258
İşletmeler Ortalama	158,30	64,62	222,92

Çizelge 4.38 incelendiğinde Kesif yemin, yıllık işletmeler ortalaması, 14.605 kg'ı fabrika yemi, 1.132 kg'ı küspe ve 2.189 kg'ı kepek olmak üzere toplam 17.926 kg'ı sanayi yemi ve küspelerden oluşmaktadır.

Aynı çizelgede kaba yemin, 91.802 kg'ı saman, 74.962 kg'ı silajlar, 3.123 kg'ı yonca ve 6.792 kg'ı ise pancar yemlerinden meydana geldiği görülmektedir. Küçükbaş hayvan işletmecilerine ait toplam yemlerin işletme ortalaması 343.333 kg'dır.

Çizelge 4.38. İncelenen İşletmelerde Yıllık Yem Miktarı (Kg)

İşletme grupları		1	2	3	İşletmeler ortalaması	
Kesif yemler	Sanayi yemi ve küspeler	Fabrika yemi	2.000	17.500	40.880	14.605
		Pancar küspe	0	0	5.000	1.132
		Kepek	2.000	0	5.000	2.189
		Toplam	4.000	17.500	50.880	17.926
	Dane yemler	Arpa	103.750	88.200	153.000	111.087
		Buğday	11.000	0	10.000	8.075
		Mısır	46.000	36.000	0	33.132
		Kırık mısır	1.000	0	4.000	1.434
		Toplam	161.750	124.200	167.000	153.728
		Toplam kesif yem	165.750	141.700	217.880	171.654
Kaba yemler	Saman	88.500	101.500	89.000	91.802	
	Silajlar	73.500	55.000	100.000	74.962	
	Yonca	4.750	2.500	0	3.123	
	Pancar	0	0	30.000	6.792	
	Toplam kaba yem	166.750	159.000	219.000	176.679	50.72
Toplam yem	332.500	300.700	436.880	348.333	100.00	

Çizelge 4.39’da yem gruplarına göre yem miktarları verilmiştir. Toplam yem miktarının %57.02’si kesif, %42.98’i ise kaba yemdir. Kesif yemin toplam yem içerisindeki payı %48.38 ile %62.62 arasında değişmekte olup, bu oran en yüksek 3.

grupta ve en düşük ise 2. Grupta yer almaktadır. İşletmelerde yem çeşitleri içerisinde kesif yemin fazla olmasından dolayı entansif yetiştiriciliğin ön planda olduğu görülmektedir.

Aynı çizelgede hayvan başına tüketilen yem miktarları da verilmiştir. Verilere baktığımızda hayvan başına verilen günlük toplam yem miktarının işletmeler ortalaması 0,903 gram olup, bunun %44.63'ü kaba yem geri kalan %55.37'si ise kesif yemden oluşmaktadır. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte, küçükbaş hayvanlar çayır-meralarda kaba yem ihtiyacının bir kısmını karşılamış olduğundan yemleme sırasında kaba yem miktarında azaltılmaya gidilmiş olabilir (Çizelge 4.39).

Çizelge 4.39. İncelenen İşletmelerde Kullanılan Yem Miktarı (Kg)

İşletmelerde verilen yıllık yem miktarı toplamı						
İşletme gruplar	Kaba yem	Oran (%)	Kesif yem	Oran (%)	Toplam yem	Oran (%)
1	168.475	43.62	217.750	56.38	386.225	100.00
2	160.250	51.62	150.200	48.38	310.450	100.00
3	232.750	37.38	389.880	62.62	622.630	100.00
İşletmeler ortalaması	181.01	42.98	240.15	57.02	421.16	100.00
Hayvan başına verilen günlük ortalama yem miktarı						
İşletme gruplar	Kaba yem	Oran (%)	Kesif yem	Oran (%)	Toplam yem	Oran (%)
1	0,457	43.61	0,591	56.39	1,048	100.00
2	0,457	51.58	0,429	48.42	0,886	100.00
3	0,218	37.33	0,366	62.67	0,584	100.00
İşletmeler ortalaması	0,403	44.63	0,500	55.37	0,903	100.00

İşletmelerin yem masrafları Çizelge 4.40'da verilmiştir. Bu çizelgeye göre toplam yem masrafı ortalama 592.589,87 milyon TL olup bunun %29.25'i kaba yem, %70.75'i ise kesif yem masraflarıdır. Küçükbaş hayvan yetiştiriciler hayvanların kaba yem ihtiyaçlarını bir kısmını kendi işletmelerinden karşılayarak daha ucuza getirmekte ama kesif yem giderlerin tamamına yakınına dışardan hazır almaktadırlar. Yem masrafları içerisinde en büyük payı kesif yem almaktadır (Çizelge 4.40).

Çizelge 4.40. İncelenen İşletmelerde Toplam Yem Masrafları (TL)

Gruplar	Kaba yem	Oran (%)	Kesif yem	Oran (%)	Toplam yem	Oran (%)
1	155.915	29.74	368.285	70.26	524.200	100.00
2	168.360	37.26	283.471	62.74	451.831	100.00
3	219.300	24.24	685.355	75.76	904.655	100.00
İşletmeler Ortalaması	173.319	29.25	419.271	70.75	592.590	100.00

İşletme başına düşen ortalama yem masrafları Çizelge 4.41’de verilmiştir. İşletmeler ortalaması toplam masraf 181,59 TL olup, toplamın 694,23 TL’si kaba yem geri kalan 1.737,20 TL’si ise kesif yem masraflarından oluşmaktadır. Gruplar içerisinde yer alan örneğe giren işletme büyüklükleri artıkça işletme başına düşen kaba ve kesif yem masraflarında doğrusal bir artış yaşanmaktadır (Çizelge 4.41).

Çizelge 4.41. İşletme Başına Düşen Ortalama Yem Masrafı (TL)

Gruplar	Örneğe giren işletme sayısı (Adet)	Kaba yem	İşletme başına düşen kaba yem masraf	Kesif yem	İşletme başına düşen kesif yem masraf	İşletme başına düşen toplam yem masraf
1	28	155.915	5.568	368.285	13.153	18.721
2	13	168.360	12.951	283.471	21.805	34.756
3	12	219.300	18.275	685.355	57.113	75.388
İşletmeler ortalaması	53	173.319	694,23	419.271	1.737	181,59

İncelenen işletmelerde ortalama yem masrafları Çizelge 4.42’de verilmiştir. Buna göre, hayvan başına düşen ortalama yem masrafı toplamı 460 TL olup, bu toplam yem masrafların %30,87’lik payı kaba yem masrafı, %69,13’lük payı kesif yem masrafı oluşturmaktadır.

Hayvan başına düşen hem kaba yem gideri hem de kesif yem gideri işletme büyüklüğüne bağlı olarak azalmaktadır. Bu durum bölgede hayvancılık faaliyetinin entansif üretime dayalı olması ile açıklanabilir.

Çizelge 4.42. İncelenen İşletmelerde Kesif Yem ve Kaba Yem Masrafları (TL)

İşletme grupları	Hayvan sayısı (adet)	Hayvan başına düşen kaba yem masraf	Hayvan başına düşen kaba yem masraf oran (%)	Hayvan başına düşen kesif yem masraf	Hayvan başına düşen kesif yem masraf oran (%)	Hayvan başına düşen toplam yem masraf	Hayvan başına düşen toplam yem masraf oran (%)
1	1.009	155	29,81	365	70,19	520	100.00
2	960	175	37,15	296	62,85	471	100.00
3	2.921	75	24,19	235	75,81	310	100.00
İşletme ortalaması	1.430	142	30,87	318	69,13	460	100.00

4.13.2. Hayvansal Üretim

Türkiye’de küçükbaş hayvan sütü insanlarımızın hayvansal besi alabilmesi bakımından hala önemini korumaktadır. Küçükbaş hayvanlardan sağılan sütün çoğunluğu yine ham süt olarak satılmakta olup, satılmayan kısmına işlenerek peynir, yoğurt olarak satılmaktadır.

Araştırmaya konu olan işletmelere ait küçükbaş hayvanların süt verimine ait veriler Çizelge 4.43’de verilmektedir. Buna göre işletmelerin yıllık toplam süt miktarı 227.220 bin olup, %44.19 ile en fazla 3. Grupta yer alırken bunu takiben sırasıyla %19.10’u 1. grupta, %26.71’i ise 2. grupta yer almaktadır. Çizelge dikkatle incelendiğinde hayvan başına ortalama süt verimi 2. grup ile 3. grup arasında bir ters ilişki yaşanmaktadır. Hayvan sayısı bakımından 3. Grup fazla olmasına rağmen ortalama süt verimi 2. gruptan düşük çıkmıştır.

Koyunların laktasyon süt verimi düşük olduğundan, Hatay Bölgesinde küçükbaş hayvancılık işletmelerinde elde ettiğimiz süt miktarlarına koyun sütü dâhil edilmemişti

Çizelge 4.43. Keçi ve İşletme Başına Ortalama Süt Verimleri

İşletme grupları	Keçi sayısı	Sağılan hayvan başına ortalama süt verimi (Lt/Gün)	İşletme başına günlük ortalama süt üretim miktarı (Lt/Gün)	Toplam süt (Lt/Laktasyon)	Oran (%)
1	450	0,82	367,33	66.120	29.10
2	389	0,87	337,22	60.700	26.71
3	817	0,68	557,78	100.400	44.19
Toplam/Ort	1.656	0,76	1.262,22	227.200	100.00

55

Çizelge 4.44. İncelenen İşletmelerde Sütün Değerlendirilmesi (Kg)

İşletme grupları	Toplam süt	Çiğ süt	Oran (%)	Peynir	Süt eş değeri peynir	Oran (%)	Yoğurt	Süt eş değeri yoğurt	Oran (%)	Toplam oran (%)
1	66.120	55.745	84.31	1.523	9.138	13.82	450	1.238	1.87	100.00
2	60.700	38.110	62.78	2.500	15.000	24.71	2.760	7.590	12.50	100.00
3	100.400	16.785	16.72	13.583	81.498	81.17	770	2.118	2.11	100.00
İşletmeler ortalaması	72.552	42.598	58.71	4.493	26.959	37.16	1.089	2.995	4.13	100.00

Mevcut işletmelerde süt, peynir ve yoğurt şeklinde işlenerek değerlendirilmektedir. İşletmelerin ortalama toplam süt miktarı 72.552,08 kg olup, işletmelerin toplam süt miktarının %37.16'sı peynir üretiminde, %4.13'ü ise tuzlu yoğurt üretiminde ve geri kalan %58.71'i ise çiğ süt olarak değerlendirilmektedir (Çizelge 4.44).

4.13.3. İncelenen İşletmelerde Örgütlenme Durumu

Fiyat artışları ve dalgalanmalar tarımsal ürün üzerinde spekülasyon davranışları çiftçi eline geçen fiyatlar ile nihai tüketici fiyatları arasındaki çok büyük farkların oluşmasının en önemli sebeplerinden biri üretici örgütlenmelerinin yetersiz olmasıdır. Gerek üretimde gerekse dünya konjonktürü konumu nedenlerle bugün yaşanan gıda krizinin boyutları her geçen gün daha da artmakta ve hem üretici hem tüketici olumsuz etkilenmektedir. Bu ve buna benzer krizlerin çözümünde en önemli etken örgütlenme olacaktır. Türkiye'de küçükbaş hayvan yetiştiriciliği birlik ve kooperatif şeklinde örgütlenmiştir (Çizelge 4.45).

Çizelge 4.45. Türkiye’de Tarımsal Örgütler ve Üye Sayıları (TRGM, 2021)

		Türkiye		
Çiftçi örgütleri		Sayı (Adet)	Oran (%)	Üye sayısı
Tarımsal kooperatifler	Tarımsal kalkınma kooperatifi	6.835	47.12	737.404
	Sulama kooperatifi	2.485	17.13	318.859
	Su ürünleri kooperatifi	570	3.93	30.774
	Pancar ekiciler kooperatifi	31	0.21	1.391.892
	Tarım kredi kooperatifi	1.615	11.23	800.171
	Tarım satış kooperatifi	331	2.28	332.375
Toplam kooperatif		11.867	81.80	3.611.475
	Tarımsal üretici birlikleri	871	6.00	344.212
	Yetiştirici birlikleri	278	1.92	569.770
	Sulama birlikleri	189	1.30	428.669
Birlik toplam		1.338	9.22	1.342.651
Mesleki amaçlı örgütler	Ziraat odaları	763	5.26	5.192.027
	Çiftçi dernekleri	525	3.62	227.500
	Tarımsal vakıflar	14	0.10	2.500
Mesleki örgüt toplam		1.302	9.02	5.442.027
Genel toplam		14.507	100.00	10.376.153

Bu araştırmada incelenen işletmelerde küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin örgütlenme durumu araştırılmış ve yetiştiricilerin verdikleri bilgiler doğrultusunda yapılan değerlendirmede incelenen işletmelerde örgütlenmenin yetersiz olduğu belirlenmiştir. Bu araştırma kapsamında işletmelerin örgütlere üyelik durumu Çizelge 4.46’da verilmiştir. Buna göre işletmelerin %60.38’i bir birlik ya da kooperatif üyesi iken %37.74’ünün hiçbir birliğe üye olmadıkları görülmektedir. Bölgede zaten yeterli sayıda bulunmayan küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin bir birlik altında toplanamaması sorunların giderilmesinde ve ürünlerin pazarlanmasında daha büyük problemlere yol

açabilmektedir. Dolayısıyla geliştirilecek politikalar ve desteklemelerle örgütlenme konusunda üreticilerin bilgi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Çizelge 4.46. İncelenen İşletmelerde Örgütlenme Durumu

Hatay		
	Üye sayısı (Adet)	Oran (%)
Damızlık koyun keçi yetiştiricileri	32	60.38
Hatay süt üreticiler birliği	1	1.89
Örgüt üyeliği bulunmayan	20	37.74
Toplam	53	100.00

Rasyonel ve daha sürdürülebilir küçükbaş hayvan yetiştiriciliği için, bölgedeki yetiştiricilerin kooperatifler ve birlikler çatısı altında örgütlenmeye olabildiğince hızlı biçimde ortaklaşa hareket etmeleri gerekmektedir. Kooperatifler ve birlikler arayıcılığıyla bölgedeki küçükbaş hayvan üreticileri kredi kullanımı, girdi temini, hizmet alımı, ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması gibi konular daha kolay halledilecek ve ürünlerinden kar etme durumu biraz daha fazla olacaktır.

4.14. İncelenen İşletmelerin Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğine Devam Etme İsteği

Devam etme isteği olan yetiştiricilere sorulduğunda, Hatay Bölgesi'nde küçükbaş hayvan yetiştiricilerin bazıları baba mesleği ve bu işten hariç başka alanlarda çalışmamakta, bir kısmı küçükbaş hayvancılık yetiştiriciliğine ilgi duyup severek yapanlar olmakla birlikte büyük çoğunluğu başka iş olanakları olmadığından mecburiyetten yaptıklarını söylemektedirler.

Devam etme isteği olmayan yetiştiriciler az olmakla birlikte nedenleri sorulduğunda, meraların yetersiz oluşu, zamanla küçülmesi ve bitkisel üretim yapan ailelerin(çiftçi) ile aralarında ki anlaşmazlıklar devam etmesi durumu yatmaktadır. Bu durumda, küçükbaş hayvanlarının mevcut fiyatının ne kadar olduğuna düşünmeyip tamamını satarak, yaşamının geri kalan kısmını inşaat ve hizmetler sektörü(belediye işçi) gibi başka iş alanlarında değerlendirecekleri cevaplarını vermektedirler.

4.15. İncelenen İşletmelerde Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetinin Azalma Nedenleri

Hatay Bölgesi'nde küçükbaş hayvancılık yapan ailelerin tamamının ortak oldukları sorunlardan biri mera alanlarının hem yetersiz hem de amaç dışında kullanıma sunuluyor olmasıdır. Bazı köylerde küçükbaş hayvancılık yapan ailelerin devlet su işleri (DSİ) tarafından açılan kanalların hem içinde hem de etrafında, leçelik denen taşlı arazilerde ve bağ bozumları sırasında bağların aralarında hayvanlarını otlattıklarını söylemektedirler. Belirli sebeplerden dolayı kapanan kanallara sınır olan tarlaların sahipleri çiftçiler tarafından her tarla sürümleri sırasında kanalları tarlalarına ekleme yaparak zamanla kanalların tamamı sınır olan tarlalar arasında paylaşıldığını görülmektedir. Diğer bir sıkıntı üzüm bağ sahiplerinin artık bağ aralarına zeytin fidanları dikimini yaptıklarından otlatma alanlarında daralma olduğunu bahsetmektedirler.

Dağ eteklerinde yer alan köylerin bir tanesinde, küçükbaş hayvancılıkla uğraşan 14-15 aile olup, bu ailelere ait yaklaşık 1.500 baş hayvan bulunmaktadır. Köye ait mera alanı eğimlide olsa küçükbaş hayvanların otlatılma kapasitesine yetecek düzeyde olduğu düşünülmektedir. 2000 yılından sonra köye ait mera alanlarına küçükbaş hayvancılıkla uğraşmayan köy sakinleri tarafından zeytin fidanı ve çam ağaçları dikilmeye başlaması durumunda küçükbaş hayvancılık yapan aileler hayvanlarını yaylalara çıkarmak zorunda kaldığı görülmektedir. Aileler, yaylada hayvanlarını yaklaşık 3-4 ay çadır kurup otlatabilmektedirler. Küçükbaş hayvancılıkla uğraşan aileler, yaylada kaldıkları sürece hayvanlarına yem veremediklerinden süt verimlerinde çok düşüş yaşanmakta olduğunu söylemekte olup, bir keçide ortalama günde 1,5 lt süt alabilirlerken, yaylada kaldıkları sürece bu miktar keçi başına 1 lt civarında olduğu düşünülmektedir. Başka bir köyde ise mera alanı hiç olmayıp hayvanlarını dağ eteklerinde otlatma yapan yetiştiriciler, oralara da zeytin fidanları dikilmeye başlanınca otlatma alanlarının kısıtlanmış olduğunu anlatmaktadırlar. Hayvan barınakları evleriyle iç içe olup, koku ve görüntüden rahatsız olmaktadır. Hayvan barınakları yapmak için evlerinden uzak arazi almak istemelerine rağmen ya köylüler satmamakta ya da uygun bir yer bulamamaktadırlar.

Araştırma yaptığımız ova köylerinin bir tanesinde, köy halkının tamamına yakını geçimini küçükbaş hayvancılıkla sağlamakta olup, toplamda 6.800 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Köylerine ait tapulu 1.100 da mera alanı bulunmaktadır. Yaklaşık 15 sene öncesinde hayvancılıkla alakalı yetkililer köye küçükbaş hayvan tespiti yapmaya gelmişlerdir. Bu tespit sonucunda hayvan sayılarına nazaran mera otlatma kapasitesi fazla

bulunmuş, mevcut 1.100 da mera alanın 200 da'ını kaba yem yetiştirmek üzere ıslah edilmesi için yetkililer ile köyde bir çiftçiye 24 yıllığına kiralanmak üzere anlaşma sağlanmıştır. Islah edilmesi için kiralanana mera alanı sözleşmede yazan hükümler uygulanmayıp, etrafına 2m genişlikte ve 2m derinlikte kanalların açıldığı ve önlem amaçlı tel örgüsünün bile çekilmediği yerinde görülmüştür. Kiralanana mera sözleşme amacı dışınca kullanıldığı anlaşılınca muhtar ve küçükbaş hayvan sahipleri sözleşmenin iptal edilmesini, 200 da mera alanın tekrar köye verilmesini istemektedirler. Mevcut hayvan sayıları kalan 900 da mera alanına sığmamaktadır. Eğer bu sorun çözülmediği takdirde hayvancılığın teker teker bırakma noktasına gelinebilir.

Çayır-meralar küçükbaş hayvanlar için birincil kaba yem ihtiyacını karşılayan vazgeçilmez kaynaktır. Kontrollü kullanılan çayır-meralarda yetişen yem bitkilerinden sağlanan karbonhidratlar, vitaminler ve mineral maddeler bakımından besin değeri çok yüksektir. Öte yandan hayvanların kaba yem ihtiyacının büyük bir kısmını meralardan karşılaması hayvancılığın ekonomik bir biçimde yapılmasının ön şartıdır. Ekonomik bir küçükbaş hayvancılık yapabilmek için hayvanların yaşama ve verim payı gıda madde ihtiyaçlarının tamamının kaliteli kaba yemlerden karşılanması gerekmektedir. Çayır ve meralarda otlayan küçükbaş hayvanlar ağıllarda beslenen küçükbaş hayvanlara nazaran daha sağlıklı olur ve ürünleri de bir o kadar lezzetlidir. Çayır ve merada yetişen farklı bitki türleri, laboratuvarında ıslahı yapılan kültür bitkilerinde aynı zamanda gen kaynağı olarak büyük önem arz eder. Yeterli alana sahip ve verimli bol yem bitkisi yetişen çayır ve mera alanlarına sahip olunması durumunda küçükbaş hayvanların iyi bir şekilde besin ihtiyacı karşılanacak ve dolayısıyla insanların hayvansal besin maddelerinden daha fazla yararlanacağı söylenebilir. Bu sebeple ülkemizde çayır-mera kültürünün gelişmişlik düzeyini anlamamız için insanların tükettiği hayvansal protein miktarının irdelenmesi gerekmektedir.

Hatay bölgesinde küçükbaş yetiştiricilerin en önde gelen sorunlarından biri mera alanlarının yetersiz ve verimsiz olmasıdır. Hatay bölgesinde bulunan meraların verimlerinin düşük olması sebebiyle küçükbaş hayvan başına mevcut çayır-mera kapasitesini yeterli olması imkânsızdır. Eğer çayır-mera alanı geniş olsaydı otlatılma işi nöbetleşe yapılır ve meralar bu kadar aşırı otlatılmazdı. Bundan dolayıdır ki çayır ve meralar sürekli otlatılmaktadır. Aşırı otlatma yapılmasının yanında, zamansız otlatmada eklenince bölgede meraların bitki örtüsüz ve cılız bir duruma gelmesi ortaya çıkmıştır.

Meraların üzerinde bitki örtüsünün bulunmaması sonucunda da mera topraklarının su ve rüzgârlarla taşınması gibi erozyonla karşı karşıya kalınan bir tehlikedir. Ülkemizin genelinde çayır-meraların bu kadar yoğun bir şekilde aralıksız otlatılmasının esas sebeplerinden birisi, kaba yem ihtiyacını karşılama kaynaklardan diğeri olan tarla tarımı içerisinde yer alan yem bitkileri üretiminin istenilen seviyeye gelememiş olmasıdır.

Meradan sonra diğeri en önemli sorun yem girdi fiyatlarının pahalı olmasıdır. Elde ettikleri çiğ süt, yoğurt, tereyağı gibi hayvansal ürünlerin satış fiyatları girdi fiyatlarını karşılamadığı için yetiştiricinin kar yapmasından ziyade maliyetini karşılamamaktadır. Mevcut mera alanlarının yetersiz ve verimsiz olması küçükbaş hayvan üreticilerini daha da entansif yetiştiriciliğe yöneltmekte olup, girdi maliyetlerinin artmasıyla birlikte işin içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. Bu sebepten dolayı bir kısım küçükbaş hayvan sahipleri, yaptıkları bu mesleği ekonomik anlamda değil anca karın tokluğuna sürdürmekte olduğunu söylenebiler.

Küçükbaş hayvan yetiştiricileri ile bitkisel üretim işletmeleri, arasında oluşan anlaşmazlıkların çözülmesi gerekmektedir. Mera sıkıntısının çözülmesinin bir o kadar zor olmasının yanında, tarla sahiplerin tarlalara ve tarla yollarına zirai ilaçlama yapmaları ot alanlarının sınırlandırılmasına ve yavru ölümlerine sebebiyet vermektedir. Sürdürülebilir küçükbaş hayvancılık için bunların gözden geçirilmesi gerekmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada Hatay Bölgesi'nde küçükbaş hayvancılık yapan ailelerin sosyo-ekonomik durumları incelemiştir. Bölgede aktif olarak 1.700 işletme ve yaklaşık 10.000 kişi küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde geçimini sağlamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre işletme büyüklüğü ortalama 92.26 küçükbaş hayvan ve 121.72 da araziden oluşmaktadır. İşletmelerin tamamında bitkisel ve hayvansal üretim bir arada yürütülmektedir. İncelenen işletmelerde hane gelirin %27.94'ü bitkisel, %72.06'sı hayvansal üretimden elde edilmektedir. İşletmeler küçükbaş hayvan faaliyetini yürütebilmek için gerekli aile işgücüne sahiptir. Ortalama aile büyüklüğü 5.36 hane halkından ve 3.88 EİB'nden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde 1 EİB'ne düşen ortalama küçükbaş hayvan sayısı 23.78 baş ve 1 dekar arazi başına düşen küçükbaş hayvan sayısı 1.32 baş bulunmuştur.

Ortalama yem masrafı işletme başına 42.440 TL olup, bunun %70.75'i kesim yem masrafı, %29.25'i kaba yem masrafından oluşmaktadır. Küçükbaş hayvan başına yem masrafı yıllık ortalama 460 TL'dir. Bu masraflar günümüz koşullarında oldukça yüksek olup, yetiştiricilerin yaşam standartlarını ve/veya işletmelerin devamlılığını sağlamasına imkân vermemektedir. Dolayısıyla sübvansiyonların artırılması hayvansal üretim / girdi maliyetler arasındaki paritenin üretici lehine olacak şekilde sübvansiyonla desteklenmesi gerekmektedir. İncelenen işletmelerin çiğ süt, peynir ve yoğurt gibi hayvansal ürünlerden elde ettiği gelir, girdi maliyetlerini karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Et ve Süt Kurumu'nun devreye girip fiyat düzenlemesinde etkin rol oynaması önerilir.

Bölge önemli bir tarımsal potansiyele sahip olmasına rağmen çayır-mera alanı bakımından yetersiz olduğu görülmektedir. Bölgede küçükbaş hayvancılığın gelişmesine özellikle yem maliyetinin düşürülmesine katkı sağlayacak birim alanda çok yüksek yem bitkisi üretilebilecek *Peucedanum Ostruthium* (Kral otu) diye bilinen bölgede henüz yaygınlaşmamış yem bitkisinin üretim desenine alınması faydalı olacaktır. Yem bitkisi çeşitleri işletmelerin ürün desenine alınarak devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Gerek yem bitkisi gerek hayvansal ürünlere verilen sübvansiyonlar yüksek enflasyona ve aşırı kurda meydana gelen yükselişler nedeniyle yetersiz kalmaktadır. Destekler reel olarak artırılmalıdır. Dolayısıyla Hatay Bölgesi'nde daha çok küçükbaş hayvancılık ve entansif kanatlı hayvan yetiştiriciliği ön plana çıkmaktadır. Çayır-mera alanlarının yetersiz olması küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde işletmelerin daha fazla yem tüketimine

ve daha yüksek maliyetli üretime zorlamaktadır. İncelenen işletmelerin ortalama arazi varlığı 121.72 da olup, üretim deseninde yem bitkisi olarak sadece yulaf yer almakta ve ortalama 30 da alanda üretilmektedir. Hayvancılık yapan işletmelerin ihtiyaç duyduğu yem bitkisinin önemli bir bölümünü kendi işletmesinde karşılaması, gerek maliyetin düşürülmesi ve gerekse aile iş gücünün değerlendirilmesi açısından önemli bir katkı sağlayacaktır. Bölge her ne kadar çayır-mera alanı bakımından yetersiz sayılsa da küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin özelliği itibari ile anız ve mera alanlarını çok iyi değerlendirilebilen bir işletmecilik çeşididir. Dolayısıyla yılın büyük bir bölümünde otlatılmak suretiyle yem tüketimi düşük tutulmaktadır. Bölge tarımsal yapı itibariyle yılın her döneminde farklı nitelikte ve kesintisiz tarımsal ürün yetiştiriciliğine uygun bitkisel kalıntı bırakmaktadır. Bu durum çayır-mera alanlarının yetersizliğinden doğan açığı gidermektedir. Böylece yem ihtiyacı, yılın her mevsiminde otlatma yapabilmesi nedeniyle düşük kalmaktadır. Bu durum yüksek maliyetli girdi ve yem kullanımında önemli bir avantaj sağlamakta ve ayrıca işletmelerin düşük karlılık seviyelerinde dahi devamlılığını ve sürdürülebilirliğini açıklamaktadır. Nitekim, incelenen işletmelerde küçükbaş hayvanların otlatma süresi 223 Gün'dür. Günlük ortalama yem tüketimi hayvan başına 0.500 kg/gün kesi yem, 0.403 kg/gün kaba yem olmak üzere toplam 0.903 kg/gün yem tüketmektedir.

Küçükbaş hayvan sayısındaki azalışın başlıca nedeni; mera alanlarının yetersiz oluşu ve giderek yitirmesidir. Bunun yanında üretim maliyetindeki artış ve dolayısıyla karlılığın azalması ile işletmede genç bireylerin tarım ve hayvancılık faaliyetiyle uğraşmak istemeleri sayılabilir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde işletmelerin büyüme odaklı ve alanında uzlaşması gerekmektedir. Öte yandan işletmeler için lazım olan girdilerin sağlanması, ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması için kooperatif örgütlenmeye geçilmelidir. Bu nedenle yetiştiricilerin desteklenmesi gerekmektedir. Uygulanan hayvancılık destekleri günümüz ekonomik ve enflasyon koşullarında yetersiz kalmıştır. Canlı hayvan, süt ve yem desteğinin yanında gençlerin hayvancılık faaliyetini sürdürebilmesi ve kırsal genç istihdamının sağlanabilmesi için ayrıca girişimcilik desteği verilmesi önerilebilir.

Hayvan ürünlerinin ithal edilmesi, küçükbaş hayvancılığın geriletmesinin sebebi olarak, ürün fiyatlarının düşmesi, pazarlama sıkıntılarının olması gibi sebepler ortaya çıkmaktadır. İncelenen işletme sahiplerinin büyük çoğunluğunun hayvan ürünleri

ithalatının küçükbaş hayvancılığa zarar verdiğini düşünmektedirler. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde elde edilen katma değer, üreticinin eline geçmesi için kooperatifleşme önemlidir. Kooperatifleşme ile küçükbaş hayvancılık yapan aileler, ürünlerini işleyerek katma değer oranını artıracak ve ürünlerini daha karlı biçimde pazarlama olanağı elde edecektir. Pazarlama stratejilerin belirlenmesi sırasında ihracat ve ithalat rejimleri düzenlenirken, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin olumsuz yönden etkilenmemesini sağlayacak koruyucu önlemlerin devlet tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir. Kaçak hayvan kesimi, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde önemli sıkıntılardan biri olup, üretim, pazarlama sorunu ve vergi kayıplarına sebep olmaktadır. Bu kesimlerin minimum seviyelere indirilmesi için. Yasal düzenlemelere ve uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca kuzu ve oğlak gibi genç hayvanların kesimlerinin önlenmesi, kuzu eti ihracatının yasaklanması gerekir.

İncelenen işletmelerin ortalamaların bakıldığında, küçükbaş hayvan faaliyeti ile ilgili yapılan tarımsal yayım çalışmalarının yetecek ölçüde olmadığı görülmektedir. Fakat tarımsal işletmelerin küçükbaş hayvancılıkla ilgili yayınlarının işletmelere gönderilmesi ve eğitim düzenlenmesi ile ilgili istekler mevcuttur. Bunun için kamu kurum/kuruluşları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ortak bir eğitim seminerleri gerçekleştirerek yetiştiriciler bilinçlendirilmeli ve eğitimden sonra bitirme sertifikası verilerek yetiştiriciler eğitime özendirilmelidir.

Sonuç olarak, araştırma bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği önemli bir alternatif tarımsal faaliyettir. Hem işletmelerin sahip olduğu aile işgücünün daha iyi değerlendirilebilmesi hem de bölgede bitkisel üretimden kaynaklanan tarımsal kalıntıların değerlendirilmesi bakımından ön plana çıkmaktadır. Çayır-mera alanlarının aşırı olatma nedeniyle verimsiz ve yetersiz olması küçükbaş hayvancılığın büyükbaş hayvancılığa göre daha avantajlı hale getirmektedir. Yetiştiricilerin %60.38'i Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği'ne üye olup, %37.74'ü küçükbaş hayvancılıkla ilgili herhangi bir örgüt, birlik ve kooperatife üye değildir. Yetiştiricilerin yayım-eğitim ve teşviklerle birlik ve kooperatif çatısı altında toplanarak birlikte hareket etmeleri ve entegrasyona giderek hayvansal ürünlerini katma değeri yüksek karlı bir şekilde değerlendirilmesine katkı sağlanabilir.

Araştırma bölgesinde koyunlarda süt verimi düşük olduğundan sadece et verimine yönelik üretim gerçekleşmekte olup, tek yönlü üretime dayalı bir hayvancılık söz

konusudur. Günlük üretilen sütün satışından sağlanan gelirin genellikle kadınlar tarafından değerlendirilmesi nedeniyle bölgede süt verimi yüksek koyun cinslerinin yaygınlaştırılması aile bütçesine nakit akışını ve işletmeciliğin cazibesini kırsal kadın üretici bakımından artıracaktır. Sadece keçilerde süt üretimi gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla keçi yetiştiriciliği kadınlar açısından daha çok tercih edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Adams, F., Ohene-Yankyera, K., Aidoo, R. & Wongnaa, C. A. 2021. Economic benefits of livestock management in Ghana. **Agricultural and Food Economics**, 9(1), 1-17.
- Bakır, G. & Mikail, N., 2019. Siirt ilindeki küçükbaş hayvancılık işletmelerinin durumu. **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 50 (1), 66-74.
- Dağıstan, E., 2002. Orta-Güney Anadolu Bölgesinde Koyunculuk Faaliyetinin Ekonomik Analizi. **Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü**. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı (Doctoral dissertation, Doktora Tezi, 195s, Adana).
- Dossa, L. H., Rischkowsky, B., Birner, R. & Wollny, C. 2008. Socio-economic determinants of keeping goats and sheep by rural people in southern Benin. **Agriculture and human values**, 25(4), 581-592.
- Erkan ve Çiçek, 1996. Çiçek, A. & Erkan, O. 1996. Tarım ekonomisinde araştırma ve örnekleme yöntemleri.
- Erkuş ve Ark, 1995. Erkuş, A., Bülbül, M., Kırıl, T., Açıl, A.F. ve Demirci, R. 1995. **Tarım ekonomisi**. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayını, Ankara.
- FAOSTAT, 2020. Food and agriculture data. <https://www.fao.org/faostat/en/#data>. (Erişim tarihi: 05.09.2020).
- Gündüz, Ö. & Özkul, B.Y., 2017. Mersin’de koyun-keçi yetiştiriciliği yapan işletmelerin yapısal özellikleri. **Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi**, 57(2), 99-104.
- Hatay İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021. <https://hatay.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Sol%20Men%C3%BC/2021%20YILI%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.pdf> (Erişim tarihi: 10.06.2021).
- Karakuş, F. & Akkol, S., 2013. Van ili küçükbaş hayvancılık işletmelerinin mevcut durumu ve verimliliği etkileyen sorunların tespiti üzerine bir araştırma. **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 18(1-2), 9-16.
- Koca, A. 2014. Karaman ilinde koyunculuk üretim faaliyetine yer veren işletmelerin yapısal analizi (Master's thesis, **Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**).
- Kandemir, Ç., Alkan, İ., Yılmaz, H. İ., Ünal, H. B., Taşkın, T., Koşum, N. & Alçıçek, A. 2015. İzmir yöresinde küçükbaş hayvancılık işletmelerinin coğrafik konumlarına göre genel durumu ve geliştirilme olanakları. **Hayvansal Üretim**, 56(1), 1-17.
- Metin, A. & Ayhan, V. 2012. Isparta İli Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği Üyesi Keçicilik İşletmelerinin Mevcut Durumu ve Teknik Sorunları Üzerine Bir Araştırma. **Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi**, (2), 98-101.
- Niznikowski, R. Strzelec, E. & Popielarczyk, D. 2006. Economics and profitability of sheep and goat production under new support regimes and market conditions in Central and Eastern Europe. **Small Ruminant Research**, 62(3), 159-165.
- Prabu, M., Selvakumar, K. N., Pandian, A. & Meganathan, N. 2009. Economic analysis of sheep farming in Tamil Nadu. **The Indian Journal of Small Ruminants**, 15(2), 224-230.
- Rokicki, T. 2015. Economic results of sheep farms in Poland. In Economic Science for Rural Development, Economic Science for Rural Development. **Proceedings of the International Scientific Conference** (No. 37, pp. 86-92).
- Schoeman, S. J., Cloete, S. W. P., & Olivier, J. J. 2010. Returns on investment in sheep and goat breeding in South Africa. **Livestock Science**, 130(1-3), 70-82.

- Suresh, A., Gupta, D. C. & Mann, J. S. 2011. Trends, determinants and constraints of temporary sheep migration in Rajasthan—An economic analysis. *Agricultural Economics Research Review*, 24(347-2016-16965), 255-266.
- Suresh, A., Gupta, D. C., & Mann, J. S. 2008. Farmers' management practices and economics of sheep farming in eastern semi-arid region of Rajasthan. **The Indian Journal of Small Ruminants**, 14(2), 236-242.
- Shadskaja, I., Kryukova, E., Kaurova, O., Maloletko, A., & Druchevskaya, L. 2015. Current state and prospects of development of sheep and goat breeding in the Russian Federation. *Biosciences Biotechnology Research Asia*, 12(1), 507-519.
- Semerci, A. & Çelik, A. D. 2016. Türkiye’de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin genel durumu. **Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 21(2).
- Şahinli, M. A. 2011. Konya İlinde Koyunculuk Faaliyetine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Koyunculuk Faaliyetinde Etkili Olan Unsurların Saptanması. **Fen Bilimleri Enstitüsü**. Doktora Tezi, Ankara.
- TRGM, 2021. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü. <https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Link/55/Uretici-Organizasyonlari>. (Erişim tarihi: 16.10.2021)
- TÜİK, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1>. (Erişim tarihi: 05.03.2020).
- Türkan, S. 2017. Iğdır ili Tuzluca ilçesi küçükbaş hayvancılık işletmelerinin genel yapısı (Master's thesis, **Fen Bilimleri Enstitüsü**).
- Ünal, H. B. 2017. Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde performansın belirlenmesine ilişkin bir uygulama: İzmir ili örneği. **Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi**, 14(3), 9-18.